

OHK - Geografija

III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1998 3

91

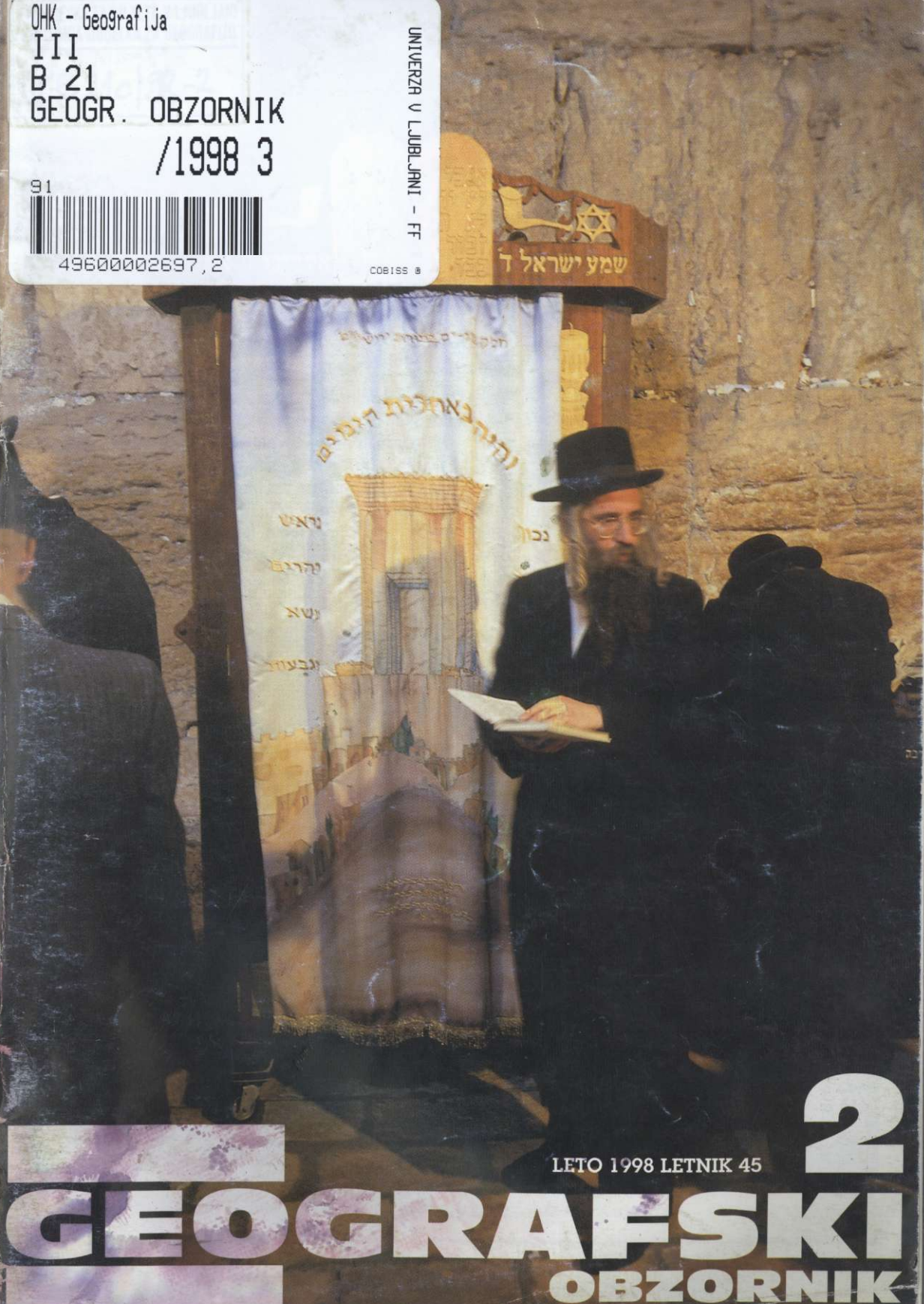

49600002697,2

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

שמע ישראל ד

LETO 1998 LETNIK 45

2

GEOGRAFSKI
OBZORNIK

GEOGRAFSKI OBZORNIK

Strokovna revija za popularizacijo geografije

GEOGRAPHIC HORIZON

Professional Review for Popularization of Geography

Založnik	Zveza geografskih društev Slovenije	Association of the Geographical Societies of Slovenia	Publisher
Naslov	Aškerčeva 2 1000 Ljubljana Slovenija	Aškerčeva 2 1000 Ljubljana Slovenia	Address
Glavni, odgovorni in tehnični urednik	Drago Perko		Chief, Responsible and Technical Editor
Uredniški odbor	Dragica Borko, Slavko Brinovec, Karmen Cunder, Drago Kladnik, Marko Krevs, Jurij Kunaver, Miha Pavšek		Editorial Board
Prelom	SYNCOMP		Typesetting
Tiskar	Collegium Graphicum		Printer
Naklada	1300		Circulation
Izhajanje	Četrletno	Quarterly	Frequency
Finančna podpora	Ministrstvo za šolstvo in šport	Ministry of Education and Sports	Financial Support
Cena	450,00 SIT	4,00 USD	Price
Žiro račun	APP 50100-678-44109	Nova Ljubljanska banka 50100-620-133 7383-20885/0	Bank Account

STROKOVNI ČLANKI

3

PROFESSIONAL ARTICLES

	Irena Svetin	
Izrael – obljubljena dežela	3	Izrael – The Promised Land
	Andrej Mihevc	
Brezstropa jama pri Povirju in denudirane jame v okolici Divače	12	Roofless cave near Povirje and denuded caves in the vicinity of Divača
	Žiga Ramšak, Jernej Kladnik	
Prenova Šutne s poudarkom na trgovski in gostinski dejavnosti	18	Renovation of the Kamnik town's Quarter Šutna with emphasize on commercial and hostelry activities

OBVESTILA

27

INFORMATION

Vsak avtor je v celoti odgovoren za prispevek.

Each author is fully responsible for the task.

NASLOVNICA**FRONT PAGE**

Pravoverni Žid pri molitvi na najsvetejšem kraju v Jeruzalemu, ki je strogo ločen na moški in ženski del. Pri molitvi se verniki rahlo zibljejo naprej in nazaj in mrmrajo svete besede. Na tem posvečenem mestu molijo vsi: ženske, moški, otroci, bolj ali manj verni, Židje iz Izraela, kakor tudi tisti, ki pridejo v Izrael samo na obisk. (Foto: I. Svetin.)

An orthodox Jew at the holiest place in Jerusalem, which is separated into male and female part. While praying, worshippers swing forward and backward and mutter the holy words. Everyone is praying at that holy place; women, men, children, more or less religious people, Jews living in Israel as well as Jews only visiting their holy land. (Photo: I. Svetin.)

IZRAEL – OBLJUBLJENA DEŽELA

Irena Svetin

UDK 913(569.4)

IZRAEL – OBLJUBLJENA DEŽELA

Irena Svetin, Linhartova 66, 1000 Ljubljana, Slovenia

Izrael je kljub svoji majhni površini izredno zanimiva dežela. Ima zelo dolgo in pestro zgodovino, zanimivo etnično in versko sestavo, negotov politični položaj, nenazadnje pa je zanimiv tudi zaradi naravnogeografskih dejavnikov, ki oblikujejo njegovo površje.

Izrael prav gotovo sodi med najzanimivejše države na svetu, kljub temu, da njegova površina ni bistveno večja od površine Slovenije. Po dolžni meri okrog 400 km, od vzhoda proti zahodu pa 121 km. Upoštevajoč meje, določene z mirovnimi sporazumi iz leta 1949, Izrael meri 20.777 km²; polavtonomna ozemlja, ki jih je zasedel Izrael v vojni leta 1967, pa obsegajo Golansko višavje na severovzhodu, Zahodni breg in Vzhodni Jeruzalem na vzhodu in območja Gaze na jugozahodu ter predstavljajo še na-

UDC 913(569.4)

IZRAEL – THE PROMISED LAND

Irena Svetin, Linhartova 66, 1000 Ljubljana, Slovenia

In spite of its small territory, Israel is a very interesting country. Apart from its long and distinctive history, unique ethnic and religious structure and instable political situation, Israel is also interesting due to the natural and geographical features which form its surface.

daljnjih 7,5 km² sicer spornega izraelskega ozemlja. Na severu meji na Libanon, na severovzhodu na Sirijo, na vzhodu in jugovzhodu na Jordanijo ter na jugozahodu na Egipt.

Leta 1993 je v Izraelu, upoštevajoč tudi prebivalce Vzhodnega Jeruzalema in Golanskega višavja, živelo skoraj 5,5 milijonov prebivalcev (4), ki so bili in so še danes zelo različnega etničnega in predvsem verskega porekla. Največ, 85 % vsega prebivalstva predstavljajo Židje, Arabcev je 11 %, poleg njih pa

Slika 1: Zid objokovanja, simbol židovstva in edini ostanek templja, ki ga je vojska rimskega cesarja Tita leta 70 našega štetja porušila. V ozadju je Skalna cerkev, najstarejši spomenik islama. (Foto: I. Svetin.)

Slika 2: Jaffa, mesto in pristanišče ob Sredozemskem morju, leži južno od Tel Aviva. Z njim je povezana v enotno mesto, ki predstavlja najpomembnejše izraelsko industrijsko središče. Jaffa je bila ustanovljena že pred našim štetjem, njeno antično ime je bilo Joppa. (Foto: I. Svetin.)

v Izraelu prebivajo še Beduini, Druzi in Čerkezi. Glede Arabcev je potrebno poudariti, da se ločijo na izraelske in palestinske Arabce; tudi veroizpovedi niso enotne, eni so kristjani, drugi pa muslimani, večinoma suniti. Obljubljeno in Sveto deželo si delijo tri velike svetovne monoteistične vere: židov je 85 % in muslimanov 11 %, kristjani, mormoni, bahaji in ostali pa predstavljajo 4 % vsega vernega prebivalstva. Uradna jezika sta novohebrejski in arabski (vsak s svojo pisavo), nobena redkost niso nekateri vzhodnoevropski jeziki, predvsem zaradi velikega ameriškega brata pa se uporablja tudi angleščina (2).

Rodnost med Židi je približno za tretjino nižja od arabske, zato število Arabcev narašča nekoliko hitreje od števila Židov; za nekoliko bolj uravnoteženo rast med obema etničnima skupinama pa skrbi jo židovski priseljenci. Danes je približno tretjina vseh prebivalcev Izraela mlajših od 15 let. Izrael je izredno urbanizirana dežela, saj mestno prebivalstvo predstavlja kar 90 % vsega prebivalstva, ki je zgoščeno predvsem ob obali Sredozemskega morja (4).

Izrael lahko delimo na štiri fizičnogeografske enote:

- sredozemsko obalno ravnino,
- hribovje osrednjega in severnega Izraela,
- jarek reke Jordan in
- puščavo Negev (4).

Za popolnoma peščeno, ravno in s pasom sipin na široko obrobljeno obalo se razprostira zelo vodnata in tam, kjer ni izsuševanja, tudi precej zamočvirjena obalna ravnina. Na njej pridelujejo v bližini sredozemske obale citruse, v zaledju pa bombaž, sladkorno peso, zelenjavo, tobak in žita. Pridelovanje banan je omejeno na ozek pas Karmelske obale, vinogradništvo pa na gorski hrbet Karmel (3). Na Sebulonski ravnini okrog Haife, kamor se izliva reka Kišon, se razprostira industrijsko središče, ki je poleg širšega omočja Tel Aviva najpomembnejše industrijsko središče Izraela.

Slika 3: En Gedi, rezervat v vzhodnem delu puščave Judeje, je majhen, toda stalen vodotok, ki ga napajajo štirje izviri. Ti ležijo okrog 200 m pod morsk gladino in tam, kjer je možno, nudijo osnovo za bogato rastlinstvo in živalstvo. (Foto: I. Svetin.)

Hribovje je od juga proti severu razdeljeno na tri dele: Judejo, Samarijo in Galilejo. Galilejsko višavje je najbolj vodnato in pogozdeno in predstavlja najvišje območje Izraela; najvišji vrh je s 1208 m gora Meron (3). Severni, višji del Galileje je poraščena in redko poseljena apnenčasta uravnava, na kateri živijo v glavnem Arabci in Druzi, ki pridelujejo predvsem sadje in tobak. Južni in nekoliko nižji del Galileje je od vzhoda proti zahodu potekajoč gorski hrbet s poseljenimi prečnimi dolinami, v katerih so bogate bazaltne prsti. Spodnja Galileja z glavnim mestom Nazaretom je glavno naselbinsko območje izraelskih Arabcev, ki pridelujejo v glavnem olive in pšenico. Galilejsko višavje od Samarije in Judeje loči približno 55 km dolga in 25 km široka plodna dolina Jesreel, ki poteka od severozahoda proti jugovzhodu in tako povezuje obalno ravnico z jarkom reke Jordan. Na severozahodu ozko in na jugovzhodu precej široko ravnino, katere dno prekrivajo z Galilejskega višavja sprane rodovitne bazaltne prsti, so predvsem v obdobju britanskega mandata ozemlja obdelovali Židje. Samarijo lahko

razdelimo na dva dela: na vzhodni antiklinalni del kredne starosti in pa na sinklinalni vzhodni del eocenske starosti. Tamkajšnje kotline in doline poseljujejo v glavnem Arabci, v Samariji, znani zgodovinski pokrajini, leži glavno mesto Jeruzalem. Judeja je visoka apnenčasta uravnava, ki je izredno redko poseljena puščava, njeni prebivalci so v glavnem nomadski Beduini. Od obalne ravnice jo loči višji kredni gorski masiv, ki zadržuje vlažne zračne mase na zahodni strani višavja. Kljub temu večina tega ozemlja prejme na leto približno 100 mm padavin, popolnoma sušna so le najnižja območja Judeje. Judeja se od zahoda proti vzhodu polagoma spušča in na svojem skrajnem vzhodnem delu preide v jarek reke Jordan, ki ponekod leži celo pod morsko gladino (5).

Jarek reke Jordan je del Velikega tektonskega jarka, ki se kot največji sistem tektonskih jarkov na svetu razteza od reke Jordan proti jugu do Zambezijskega (6) in je dolg približno 6000 km. Tektonsko gibanje je na tem delu sveta živahno tudi še dandanes, na kar kažejo predvsem pogosti potresi in pa termalni

Slika 4: V bližini Mrtvega morja se dviga planota Masada, ki so jo v 1. stoletju našega štetja oblegali Rimljani in jo po nekaj mesecih tudi zasedli. Židje, ki so prebivali v trdnjavi na vrhu planote, pa so zato, da ne bi postali njihovi sužnji, storili skupinski samomor. Padec Masade je pomenil začetek židovske diaspore. (Foto: I. Svetin.)

vrelci (4). Jarek reke Jordan je od severa proti jugu razčlenjen na dolino Hula, kotlino Genezareškega jezera, dolino Bet-She'an, spodnjo dolino Jordana, Mrtvo morje in Vadi Aravo. Dolino Hula, kjer se zbirajo izviri reke Jordan, so v petdesetih letih 20. stoletja v veliki meri izsušili in jo spremenili v plodno kmetijsko območje. Genezareško jezero je glavno vodno skladišče Izraela; Mrtvo morje, katerega vodna gladina leži do 399 m pod morskó gladino in ima 30% slanost, pa je surovina za kemično industrijo (3).

Puščava Negev leži v južnem delu Izraela in predstavlja 60% vsega izraelskega ozemlja. Je trikotne oblike; njen najožji konec se konča v Eilat, danes zelo turističnem mestu ob Akabskem zalivu, delu Rdečega morja. Njegova vzhodna stran meji na severni konec Velikega tektonskega jarka, zahodna pa na Sinajski polotok. Leži na pretežno apnenčasti planoti, razrezani z vadiji, dolinami s strmimi bregovi, po katerih občasno tečejo reke (6). Ne severnem delu, kjer so plodni puhlični nanosi, prejme puščava okrog 200 mm padavin letno, zato ponekod uspeva celo žito. Proti jugu količina padavin pojenjuje, skrajni jug je popolnoma sušen in neporasel. Puščava nikakor ni nerodovitna; z obsežnimi namakalnimi sistemi so spremenili velik del puščave v obdelovalne površine, poleg tega so tu bogata nahajališča fosfatov, nafte in zemeljskega plina, iz Mrtvega morja pa pridobivajo pepeliko.

Izrael leži med Egiptom, ki ima suho subtropsko podnebje, in Libanom z vlažnim subtropskim podnebjem, kar ima za posledico velike podnebne razlike med suhim jugom in vlažnejšim severom Izraela (5). Za Izrael je tako značilno subtropsko podnebje z deževnimi zimskimi in suhimi poletnimi meseci. Severno hribovje in severni del obalnega pasu prejme v povprečju več kot 400 mm padavin, najbolj namočeni deli severnega hribovja pa celo nad 1000 mm letno. Več kot polovica ozemlja prejme v povprečju manj kot 200 mm letno, najbolj sušna območja na jugu puščave Negev pa celo manj kot 100 mm padavin na leto. Večina padavin pade v obdobju od oktobra do aprila. Pozimi (januarja in februarja) je v Jeruzalemu povprečna temperatura 8°C, v Eilat 16°C, poleti (julija in avgusta) pa v Jeruzalemu 23°C in 32°C v Eilat (4).

Izrael, v biblijskih časih dežela, kjer sta se cedi mleko in med, je danes znan kot precej pusta in nerodovita dežela. Kljub temu pa ima kar nekaj rudnih bogastev in plodne zemlje, na kateri temelji izraelsko kmetijstvo. Geološke raziskave so pokazale, da

so v Negevu nahajališča bakra, železove rude, fosfatov, magnezija, granita, marmorja, sljude, ortoklaza, sadre, pepelike, kremena in ilovice, poleg tega pa še nafte in zemeljskega plina. Izraelsko kmetijstvo pridelava večino hrane, ki jo rabijo Izraelci za preživetje, nekaj pa je celo izvozijo. Največ pridelajo citrusov, paradižnika, žita, krompirja in sadja. Živnoreja je močno razvita, zlasti mlečna govedoreja. Do začetka devetdesetih let je bilo pogozdenih le 6% celotne površine Izraela, zato so prizadevanja države usmerjena k pogozdovanju predvsem hribovitih območij. Med industrijskimi panogami je najpomembnejša prehrabna industrija ter industrija pijač in tobaka, pomembne pa so še elektro, tekstilna, kemična in vojna industrija ter industrija gradbenega materiala (4).

Izrael sodi med razmeroma mlade države. Uradno je postal država šele leta 1948, kljub temu, da imajo Izraelci za seboj bogato zgodovino. Izraelska plemena so se naselila v Kaananu (Palestini) že v 20. stoletju pred našim štetjem; na tem območju so bolj ali manj mirno živeli do leta 63 pr. n. št., ko je Judeja postala rimski protektorat. V drugi polovici 1. stoletja našega štetja so se začeli prvi židovski upori. V sedemdesetih letih so se Židje borili proti največji armadi takratnega sveta, Rimljanom, pri čemer je bilo pobitih milijon Židov, drugi milijon pa je razdejane preživel in se razkropil po celem svetu (7).

Z vidika današnjega Izraela, predvsem njegovih židovskih prebivalcev in istočasno njihovih današnjih arabskih sosedov, se je pomembnejša zgodovina začela v 19. stoletju z začetkom sionističnega gibanja. Sionizem izvira iz besede sion, ki je bila na začetku zgodovine židovstva sinonim za Jeruzalem, sčasoma pa je začela izražati trpljenje in hrepenenje židovskega ljudstva po lastni, svobodni domovini. Konec 19. stoletja je začelo število Židov v Palestini skokovito naraščati. Vzrok za to je bilo množično izseljevanje iz Rusije, kjer so se vrstili pogromi, v katerih je bilo umorjenih na tisoče Židov. Po 1. svetovni vojni je mandat nad Palestino od Društva narodov dobila Velika Britanija, kar naj bi na tem območju zagotavljalo mir. V tridesetih letih tega stoletja je naseljevanje v »novo« domovino zaradi arabskega odklonilnega stališča do priseljevanja Židov postajalo vedno težje. V Palestini so arabske vstaje netile vedno nove spopade, istočasno pa se je začel pregon evropskih Židov od nemškega nacionalsocializma, ki je dosegel višek med 2. svetovno vojno s poskusom »dokončne rešitve židovskega vprašanja«. Med leto-

ma 1882 in 1939 se je v Palestino preselilo 425.000 Židov, kar je predstavljalo kar 30 % vsega prebivalstva Palestine (3). Da bi omejila spopade med Židi in Arabci, je Generalna skupščina OZN po 2. svetovni vojni razdelila takratni britanski mandat na dva dela: na del s pretežno židovskim in na del s pretežno arabskim prebivalstvom. Leta 1948 se je Velika Britanija odpovedala mandatu v Palestini; iz židovskega dela je maja 1948 nastala država Izrael, arabski del pa se je leta 1950 združil z arabsko državo Hašemitski Jordan. Z nastankom Izraela pa ni nastopil mir; sledili so spopadi med Arabci in Židi, množično izganjanje arabskega prebivalstva (Izrael je zapustilo več kot pol milijona Palestincev) in priseljevanje Židov. Največ židovskih priseljencev je prišlo iz vzhodne Evrope (48 %) in Afrike (25 %), nekoliko manj pa iz Azije, obeh Amerik in Avstralije (3). Leta 1950 je kneset, izraelska skupščina, sprejel zakon, ki vsem Židom priznava pravico do naselitve v Izraelu, od leta 1954 pa imajo vsi židovski priseljenci pravico do izraelskega državljanstva.

Konec štiridesetih in v sredini petdesetih let sta sledili prva in druga izraelsko-arabska vojna. Pomemb-

nejša od teh dveh je bila šestdnevna vojna leta 1967, v kateri je izraelska vojska potisnila Egipčane čez Sueški prekop, osvojila Jeruzalem in zahodno Jordanijo do reke Jordan ter Siriji vzela Golansko višavje. Sledila je vrsta mirovnih konferenc, na katerih so veljaki raznih držav skušali pomiriti sprte strani, podpisali so vrsto mirovnih sporazumov, vendar sporov še do danes niso rešili. Izrael ostaja država s številnimi notranjimi in zunanjimi sovražniki, kar ima za posledico velike stroške za oboroževanje in vzdrževanje ene najbolj opremljenih, pripravljenih in izurjenih vojsk na svetu.

Najzanimivejše mesto v Izraelu je prav gotovo Jeruzalem. S svojo zanimivo prebivalstveno sestavo in medsebojnimi odnosi, ki krojijo življenje več kot 400.000 prebivalcem, pa prav gotovo sodi tudi med bolj zanimiva mesta na svetu. Nekajtisočletna zgodovina je Jeruzalemu pustila svojevrsten in neizbrisljiv pečat. Skalno planoto Judejskega višavja so Kanaanci začeli naseljevati že pred približno 4000 leti. Okrog leta 1500 pr. n. št. so postavili utrjeno mesto, ki ga je kasneje zavzel izraelski kralj David. Na trdnjavski vzpetini Cion je ukazal postaviti Jeruzalem

Slika 5: Minska polja na Golanski planoti so ostanki vojne iz leta 1967, ki pa so še danes »uporabna« in jih Izraelci zaenkrat še ne nameravajo uničiti. (Foto: I. Svetin.)

kot glavno mesto izraelitskih plemen. Središče židovstva je Jeruzalem ostal vse do prihoda Rimljanov, pravzaprav do židovske diaspore, ki se je začela v 1. stoletju našega štetja. Jeruzalem se je razvil v središče krščanske veroizpovedi v času vladanja rimskega cesarja Konstantina I., ki je leta 324 n. št. razglasil krščanstvo za državno religijo. Islam kot tretja veroizpoved na tem izredno majhnem prostoru časti Jeruzalem kot kraj Mohamedovega vnebohoda. V roke muslimanskih Arabcev je Jeruzalem prišel leta 937, pa vendar ne za dolgo, kajti leta 1099 so ga med prvimi križarskim pohodom zavzeli križarji. Cez dobrih sto let je bil zopet muslimanski, od 16. stoletja naprej je bil celo del Osmanske države.

Poznavanje zgodovinskih podrobnosti močno pripomore k razumevanju podobe sodobnega Jeruzalema. Današnji Jeruzalem je mesto, kjer skoraj pol milijona ljudi različnega verskega in etničnega porekla poskuša živeti drug z drugim. Stari del mesta je razdeljen na arabski, židovski, krščanski in armenski del. Medtem ko sta slednja precej neopazna, prva dva močno izstopata. V oči bode predvsem dejstvo, da Zid žalovanja, simbol židovstva in edini ostanek templja, ki ga je vojska cesarja Tita leta 70 n. št. popolnoma porušila, meji na najpomembnejši muslimanski mošeji v Jeruzalemu, na Grobno in Skalno cerkev. Zid žalovanja pravzaprav predstavlja mejo med židovskim in muslimanskim svetom Jeruzalema.

Naključni obiskovalec Jeruzalema lahko hitro ugotovi, po katerem delu starega mestnega jedra hodi. Armenski in krščanski del sta dokaj neopazna in umirjena, še posebej v primerjavi z arabskim delom, kjer kar mrgoli prodajalcev, ki vabijo v svoje prodajalne in so kot vsi Arabci vsak hip pripravljeni na barantanje. Značilni obiskovalci tega dela so v bele rute zaviti Beduini, ki s svojim mirnim vedenjem predstavljajo pravo nasprotje glasnim Arabcem. Židovski del je za tujce prava paša za oči, predvsem zaradi pravovernih Židov. Prebivalstvena sestava Izraela je namreč precej zapletena. Poleg že prej omenjenih muslimanskih in krščanskih Arabcev živijo v Izraelu verni in neverni Židje. Tudi verni se ločijo na pravoverne in malo manj verne, ta njihova verska usmerjenost pa se kaže tudi na zunaj. Malo manj verni nosijo vsakdanja oblačila in se od nevernih ločijo le po »kipi«; to je majhni kapi, ki jo imajo moški s sponkami pripeto na lase in predstavlja mejo med bogom in posameznikom. Pravoverni moške se po zunanem videzu ločijo že na daleč. Kljub veliki vročini nosijo črne, vedno malo prekratke hlače, pod

črnim plaščem ali sukničem imajo belo srajco, na glavi pa imajo obvezno klobuk. Pod klobukom imajo seveda kipo. Moški se ne brijejo in strižejo, zato imajo vsi po vrsti brade, lase pa imajo ob strani zвите v nekakšne zvitke. Za razliko od pravovernih moških se morajo pravoverne ženske briti, česar pa se ne opazi, ker nosijo lasulje. Navadno imajo umetne lase spete v čop, ki je odet v posebno mrežico. Njihova obleka je konvencionalna, po izgledu nikakor ne izstopajo in skušajo imeti kar se da preprosti videz.

Njihov način življenja se zdi prvi trenutek zelo zapleten, vendar v bistvu temu ni tako. Celoten način življenja v Izraelu je podrejen židovstvu, verni so tudi politično zelo močni, zato je tak način življenja kljub vedno večjemu nasprotovanju nevernih še vedno možen. Zdi se, da sta najbolj zapleteni priprava košer hrane in pa šabat. Šabat je dela prost dan, še več, ob sobotah ne le da se ne dela, pravoverni ne smejo delati prav nič. V petek zvečer se zbere vsa družina na skupni večerji; v soboto ne počnejo nič. Ne prižigajo električnih aparatov, ne vozijo se z avtomobili, avtobusi, jedo mrzlo hrano ali pa si jo pogrejejo na posebnih ploščah. Za nekatere ključne stvari so si omislili »timerje«, ki namesto človeške roke prižigajo in ugašajo aparate. Srž problema je v ognju. Vsakič, ko priključimo električno stikalo, pride do iskre; pred mnogo leti, ko so ogenj pridobivali še na zelo primitiven način, so za to potrebovali veliko časa in energije; Bog pa je rekel, naj ljudje šest dni delajo in na sedmi dan počivajo, torej naj tudi ne kurijo ognja. In to velja še dandanes vsem tehničnim pridobitvam sodobnega človeka navkljub. Šabat se neha s sončnim zahodom, točneje, ko na nebu zažarijo prve tri zvezde. Da ne bi bilo nesporazumov, so v ta namen izdelane posebne tabele, ki določajo konec šabata glede na datum in geografski položaj posameznega kraja.

Se bolj zapletena se zdi priprava košer hrane. Židovska prehrabna filozofija temelji na dejstvu, da se ne spodobi ubiti živali, ki ti je dajala hrano, pri čemer imajo v mislih predvsem mleko in mlečne izdelke. Ker pa imajo kljub vsemu radi meso (svinine podobno kot muslimani tudi Židje ne jedo), ga nikoli ne jedo istočasno z mlečnimi izdelki. Živali ubijajo na poseben način, za razrez mesa uporabljajo posebne nože, s katerimi se ne dotikajo mlečnih izdelkov, za pripravo mesa imajo posebne posode in kar zahodnjaka verjetno še najbolj preseneči, nekateri imajo v te namene celo dve kuhinjski koriti. Tudi

Slika 6: Na sliki je severni del Negeva, puščave, ki pokriva več kot polovico celotnega Izraela.
(Foto: I. Svetin.)

police v hladilniku so strogo ločene, seveda pa tudi dva hladilnika nista redkost.

Verni ljudje se poročajo zelo mladi, navadno že od šestnajstega leta naprej. Partnerja si ne izberejo sami, ampak to storijo starši, zvezo pa glede na premoženjsko stanje družine potrdi rabin. Delitev dela v vernih družinah je precej nenavadna; država plačuje moške, da študirajo Talmud (židovske svete knjige), ženske pa so navadno zaposlene v običajnih službah. Glavni razlog, da se verni poročajo, so otroci. Njihovo poslanstvo je imeti čimveč otrok in družine z desetimi otroki niso nobena redkost. Seveda tako velikih družin ženske same ne morejo preživljati, zato jim na razne načine pomaga država. Plačujejo nižje davke, dobivajo otroške dodatke, država jim pomaga reševati stanovanjske probleme. Hiše, postavljene na spornih zasedenih ozemljih, so praviloma naseljene z vernimi prebivalci. Le-ti največkrat ne morejo izbirati, kje bi stanovali, ker so odvisni od pomoči države, ta pa jih naseli tja, kjer je za državo najbolj ugodno. Poleg tega so verni Židje brez dvoma ostro proti Arabcem in so se za svoje hiše na zasedenih ozemljih pripravljeni tudi boriti.

Podobnih ugodnosti so deležni tudi Židje, ki se na novo priselijo v Izrael, seveda pa imajo tudi nekaj obveznosti. Vsak novopriseljeni Žid mora najprej obiskovati olpan, nekakšno šolo, v kateri poučujejo židovsko zgodovino, hebrejščino, govorijo o političnem položaju Izraela. V času šolanja in še nekaj časa po šolanju dobivajo denarna nadomestila, prvih nekaj let so oproščeni plačevanja davkov, država jim delno sofinancira plače in s tem spodbuja in pospešuje njihovo zaposlovanje, od vlade pa tudi za določeno obdobje dobijo hiše, toda ne na najprivlačnejših območjih, temveč na zasedenih in obmejnih območjih, ki so za življenje malo manj ugodna.

V zadnjih letih se je v Izrael veliko ljudi priselilo iz nekdanje Sovjetske zveze. Njihovo število je močno naraslo, prav tako tudi njihova moč, saj imajo celo lastno politično stranko. Večina jih je prišla v Izrael ne le zato, ker so židovskega porekla, ampak ker so preprosto želeli zapustiti Sovjetsko zvezo. Med njimi je veliko takih, ki se pretvarjajo, da so Židje; z množico je prišla tudi ruska mafija, prostitucija in zato so med ostalimi prebivalci Izraela zelo nepriljubljeni. Nepriljubljeni pa so tudi zato, ker se ne posku-

šajo vključiti v izraelsko družbo, ostajajo zaprti v svoj kulturni krog, še vedno govorijo svoj jezik, nečejo se učiti hebrejščine.

Ko govorimo o Izraelu, ne moremo mimo posebne, samo za Izrael značilne oblike skupnostnega ali združnega naselja, kibuca. Zgodovina prvih kibucev sega v obdobje pred 1. svetovno vojno, ko so jih ustanovili predvsem z doseljenci iz Rusije. Danes jih je okrog 260 in v njih živi približno 3 % vsega izraelskega prebivalstva (3). Lahko rečemo, da so kibuci rezultat posrečenega socialnega eksperimenta; njihova ustanovitev, organizacija, zasnova in razvoj so ustrezali socialističnim nazorom njihovih članov. Kibuc, samosvoje naselje s 400 do 1500 prebivalci, deluje na osnovah združništva, je gospodarsko neodvisna skupnost enakopravnih članov, ki ne pozna zasebne lastnine (razen stvari za osebno rabo) in niti ne plačila za delo. V zameno za delo član kibuca dobi stanovanje, hrano, oblačila, socialno zavarovanje, omogočeno ima šolanje, pravico ima do dopusta in žepnine. Član kibuca lahko popolnoma prostovoljno vstopi ali izstopi iz kibuca in je povsem demokratičen član skupnosti. Sprva so kibuci nastajali kot kmetijske naselbine, danes pa lahko o kibucih govorimo kot o velikih obratih, ki so navadno sestavljeni iz kmetijske proizvodnje, visoko specializirane industrije in storitvenih dejavnosti. Res pa je, da v zadnjih letih strogo socialistični duh iz kibucev izginja; njihov način proizvodnje postaja vedno bolj podoben kapitalističnemu in na nek način se kibuci vedno bolj približujejo mošavimom. V mošavime so se vključevali tisti člani kibuca, ki jih je preveč utesnjevalo skupnostno življenje. V mošavu vsaka družina sama gospodari na svoji zemlji v okviru skupnega načrta, skupnost pa skrbi za skupno nabavo, trženje, vzdrževanje in delovanje velikih strojev, poleg tega pa tudi za upravljanje, šolstvo, zdravstvo, socialo in kulturo. Očitno je življenje v mošavu prijetnejše, na kar kaže tudi njihovo število: v približno 450 mošavih živi povprečno po 60 družin, vse skupaj torej okrog 150.000 prebivalcev Izraela (3).

V Judeji, v neposredni bližini Mrtvega morja, stoji verjetno največji ponos vseh Židov, Masada, ki je istočasno tudi kraj enega najbolj opevanih in junaških dejanj v zgodovini židovstva. Njena zgodovina se je začela okrog leta 30 pr. n. št., ko je Herod Veliki, kralj Judov, dal zgraditi trdnjavo, deloma iz strahu pred domačim ljudstvom, še bolj pa iz strahu pred rimskim poveljnikom Markom Antonijem. Trdnjavo so zgradili na 440 m visoki, 650 m dolgi in 300 m dol-

gi planoti, ki je zaradi svoje velikosti in urejenosti postala pravo mesto. Imela je obrambni zid, razgledne stolpe, stanovanjske hiše, skladišča, pa tudi sinagogo, pekarno, bazen, dva velika zbiralnika za vodo in orožarno. Po smrti Heroda Velikega so Masado zavzeli Rimljani. Leta 66 n. št., ko se začeli Židje upirati Rimljanom, je skupina Židov, Zelotov zasedla Masado. Po štirih letih je bil židovski upor skoraj popolnoma zatrt, ostala je le še Masada, kamor se je iz požganega Jeruzalema zateklo približno tisoč beguncev. Rimljani so za vsako ceno skušali zasedeti Masado. Okrog Masade so postavili osem taborišč, v katerih je prebivalo približno 15.000 rimskih vojakov. Njihov položaj res ni bil zavirljiv, saj so več mesecev vztrajali v kamniti puščavi brez kakršne koli sence in tekoče sladke vode. Sprva so predvidevali, da se bodo uporniki vdali, ko jim bo zmanjkalo hrane in vode, vendar so se uštel. Masada je bila namreč zgrajena tako, da so njeni prebivalci lahko živeli več let brez zunanje pomoči; imeli so ogromna skladišča in dva velika rezervoarja vode, poleg tega pa zelo izdelan sistem za lovljenje dežja. Zato so Rimljani spremenili prvotni načrt; Žide in ostale sužnje so uporabili za izgradnjo poti do vrha trdnjave; ko je bila končana, so začeli prodirati proti vrhu. Istočasno so Zeloti začeli požigati svoje domove in ostale objekte. Izbrali so deset mož, ki so pobili ostale, nato pa še sebe. Ko so Rimljani prišli na vrh, so našli le pet žensk in dva otroka, ki so se skrili pred skupinski smrtjo. Množični samomor je pomenil konec bivanja Židov v Palestini (8).

1. Bračič, V., Lah, A., Vrišer, I. 1983: *Sodobni svet 1. Maribor*.
2. *Cambridgeov podatkovnik. Ljubljana, 1995*.
3. *Dežele in ljudje. Severna Afrika in Arabski polotok. Ljubljana, 1992*.
4. *Encyclopaedia Britannica, CD, Chicago, 1997*.
5. *Geography. Jerusalem, 1973*.
6. *Oxfordova ilustrirana enciklopedija nežive narave, Ljubljana, 1995*.
7. *Piekalkiewicz, J. 1981: Dolga roka Izraela. Ljubljana*.
8. *Turistični prospekt: Masada National Park. Israel National Parks Authority. Ramat - Gan*

BREZSTROPA JAMA PRI POVIRJU IN DENUDIRANE JAME V OKOLICI DIVAČE

Andrej Mihevc

UDK 551.442(497.4)

BREZSTROPA JAMA PRI POVIRJU IN DENUDIRANE JAME V OKOLICI DIVAČE

Andrej Mihevc, mag., Inštitut za raziskovanje kraša ZRC SAZU, Titov trg 2, 6230 Postojna, Slovenija

Članek predstavlja nekaj denudiranih jam na Krasu med Povirjem in Škocjanom ter njihov speleološki ter geomorfološki pomen. Na kraškem površju so pogosti pojavi sige, rečnih nekarbonatnih nanosov in reliefnih oblik, ki so ostanki denudiranih jam. Poznavanje teh pojavov nudi nove možnosti za razlage razvoja kraškega površja in izvora prsti na krasu.

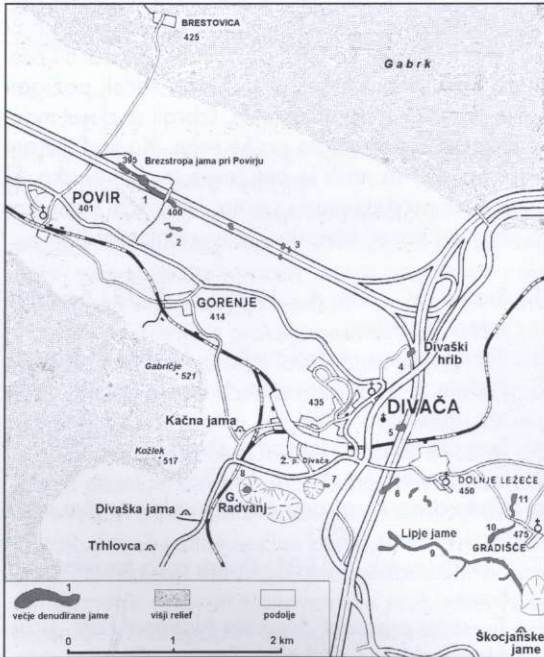
UDK 551.442(497.4)

ROOFLESS CAVE NEAR POVIRJE AND DENUDED CAVES IN THE VICINITY OF DIVAČA

Andrej Mihevc, M. Sc. Geog., Inštitut za raziskovanje kraša ZRC SAZU, Titov trg 2, 6230 Postojna, Slovenia

Some denuded caves of the Karst between Povirje and Škocjan and their speleological and geomorphological significance are represented in the article. There are features of sinter, fluvial non-carbonate deposits and landforms, the remnants of denuded caves. The knowledge of this features offers new possibilities for development explanations of the karst terrain and the origin of the soils there.

Pri gradnji avtocest na Krasu v letih 1994 in 1995 so gradbeniki pri zemeljskih delih naleteli na veliko jam. Pri delih smo s pregledovanjem novoodkritih jam sodelovali tudi sodelavci Inštituta za raziskovanje kraša ZRC SAZU.

Slika 1: Položaj Brezstropne jame pri Povirju. Označene so tudi druge večje denudirane jame. Najpomembnejše so: 1 Brezstropa jama pri Povirju, 6 jama na ledini Grintavca, 8 denudirana jama v Radvanju, 9 denudirana jama v Lipjih jamah, 10 in 11 denudirani jami pri Gradišču.

Prevladovala so plitva, speleološko manj zanimiva in za raziskovanje zelo nevarna brezna. Zanimivejše in pomembnejše so bile najdbe z usedlinami popolnoma zapolnjenih jam. Posebno smo postali pozorni na jame, ki so ležale na površju, saj je denudacija odstranila kamnino nad njimi. V okrog 30 km dolgi trasi avtoceste smo našli 81 z usedlinami zapolnjenih jam. Njihova skupna dolžina je bila okrog 1000 m.

Največja in najbolj ohranjena jama te vrste je bila 230 m dolga Brezstropa jama pri Povirju. V njej so se zelo dobro ohranili siga, stalaktiti in stalagmiti ter različni alohtoni sedimenti. Med gradnjo ceste smo lahko v njej podrobno proučili jamske sedimente, jamsko morfologijo ter prehod kraške votline v površinsko reliefno obliko zaradi denudacijskega zniževanja površja.

S pomočjo ohranjenih sedimentov v Brezstropi jami pri Povirju lahko sklepamo na izvor podobnih sedimentov, ki jih je najti tudi drugod. S pomočjo spoznanj o oblikovanosti denudirane jame pa lahko iščemo in identificiramo podobne reliefne oblike, oziroma denudirane jame tudi izven cestnih vsekov.

Jamo, ki je ležala vzhodno od Povirja na ledini Zadušice so zaznali že pri pripravah na gradnjo ceste kot podolgovato, do 10 m široko območje, zapolnjeno s kraško ilovico. Zato je bilo predvideno, da se ilovice izkoplje do nosilne skalne podlage. Ko so gradbeniki odstranili rušo ter vrhnji sloj prsti, rdeče ilovice in ostale sedimente, je postalo jasno, da gre za star jamski rov.

Rov je bil pred začetkom del na trasi komaj zaznaven kot plitva uleknina v nadmorski višini okrog

400 m. Na letalskih posnetkih infrardečega dela spektra v črnobeli tehniki je dobro viden kot pas svetlejših, to je toplejših tal. Podobnih sledov jamskih rovojev je na bližnjih opuščeni pašnikih izven trase še nekaj.

Rov so izkopali avgusta leta 1994 v dolžini 320 m. Globok je bil v poprečju 5 m. Najprej so ga zaradi proda v njem proglasili za staro korito Reke, ki naj bi nastalo, preden je ta poniknila v Škocjanskih jamah (Primorske novice, sredi 7. 9. 1994). Jugovzhodna skrajna točka tega rova oziroma jame leži približno tam, kjer prečka avtocesto nadvoz pri počivališču Povir. Danes je ohranjen le tisti del rova, ki zavije s trase avtoceste (3).

Na jugovzhodnem delu izkopa, kjer je jama ležala v trasi ceste, je bil rov širok okrog 6 m ter najmanj 5 m globok. Proti severozahodu je rov blago vijugal, se ožil in se po okrog 140 m iztekel nad dnom manjše vrtače. Na drugi strani vrtače se je nadaljeval, a je bil ožji. Izkop rova se je končal ob masivni sigi, nad katero se je pojavil tudi 1 m debel skalni strop. Po okrog 35 m je bil strop ponovno povsem denudiran. Rov se je nato nadaljeval proti severu zunaj trase avtoceste. Slediti se ga je dalo po sigi na površju še kakih 10 m, nato pa se je iztekel v veliko plitvo vrtačo.

Večji del rova je bil širok okrog 5 m, ter najmanj 4 do 5 m globok, vendar izkop ni nikjer dosegel živoskalnih tal rova. Skupna prostornina izkopanega sedimenta iz jame je bil okrog 6900 m^3 .

Živoskalni strop rova je bil ohranjen le v severozahodnem delu jame. Strop je bil debel le še okrog 1 m. V delu rova, kjer je strop manjkal, oziroma v izkopanem sedimentu je bilo le nekaj skal, ki so »plavale« v sedimentu, vendar ni bilo moč ugotoviti, ali gre za dele jamskega stropa ali skale, ki so se odlomile od gornjega dela sten. V sedimentu so bili najdeni tudi posamezni, do pol metra dolgi stalaktiti.

Stene rova so bile navpične, ponekod celo previsne. Na stenah so se ohranili sledovi oblikovanja v jamskem okolju, sledovi korozijskega oblikovanja ob stiku s sedimentom ter sledovi mehanskega in korozijskega preoblikovanja pod rušo oziroma prstjo v subkutani coni krasa.

Od jamskih oblik so bile najbolj izrazite stenske zajede. To so bolj ali manj vodoravni polkrožni žlebovi, ki nastanejo v višini vodne gladine ali toka, pa tudi v višini odloženega sedimenta v jami.

Izmerili smo vpad zajed na sedmih mestih. Pet zajed je bilo nagnjenih od severozahoda proti jugo-

Slika 2: Uravnano površje v nadmorskih višinah med 398 in 400 m ter Brezstropa jama pri Povirju. (Foto: A. Mihevc.)

vzhodu, pri dveh pa vpada nismo mogli izmeriti. Očitno sta nastali ob gladini mirujoče vode ali ob sedimentu. Če izključimo možnost tektonskega nagibanja terena od časa, ko so zajede nastale, jih je oblikovala voda, ki je tekla proti jugovzhodu. Več vzporednih zajed kaže na zapolnjevanje jame s sedimenti ali pa na večkratno spremembo višine zapolnitve.

Fasete so plitve, do nekaj centimetrov dolge vdolbinice, ki jih oblikuje vrtinčasti vodni tok. Če jih je več skupaj, lahko iz njihove oblike sklepamo na smer vodnega toka, iz povprečne velikosti pa na njegovo hitrost. Našli smo jih na več mestih, vendar so bile le na dveh dobro ohranjene. Fasete je v severnem delu jame pokrila plast sige, ki je popolnoma ohranila njihovo obliko. Poprečna velikost faset je bila od 2 do 3 cm, kar pomeni hitrost okrog 1 m/s, vodni tok pa je tekel proti jugovzhodu.

Kjer se prst ali naplavina stika z apnencem, prihaja do enakomernega vlaženja skale z agresivno vodo. To povzroči ploskovno korozijo, ki poškoduje prejšnje, v drugačnih razmerah nastale oblike.

Na nekaj mestih v rovu je površino skale prekrila siga in jo tako popolnoma ohranila, medtem ko je korozija v neposredni sosesčini odstranila bolj ali manj debel sloj kamnine. Na takih mestih smo lahko ocenili obseg subkutane korozije od časa, ko je bila jama zapolnjena s sedimentom. Ploskovna subkutana korozija je odstranila največ od 5 do 20 mm površinskega sloja kamnine. Na nekaj mestih so bila v rovu središča močnejšega navpičnega prenikanja in z njim povezanega spiranja, kar se je izražalo kot prodor rjave površinske prsti v jamski sediment. Na skali so nastali plitvi navpični žlebovi, skala pa ni

imela belega poprha, značilnega za subkutano korozijo.

V rovu so bile opazne poškodbe sten, ki jih je povzročilo zniževanje zemeljskega površja oziroma približevanje površja in jame. V rovu so bili ti pojavi izraženi kot večja gostota razpok ter korozijsko razširjenih in z rdečo ilovico zapolnjenih razpok v vrhnjem delu sten rova. Opazne so bile do okrog 1,5 m pod površjem, globlje pa je bila skala nepoškodovana. Stene so bile v tem delu blago nagnjene navzven.

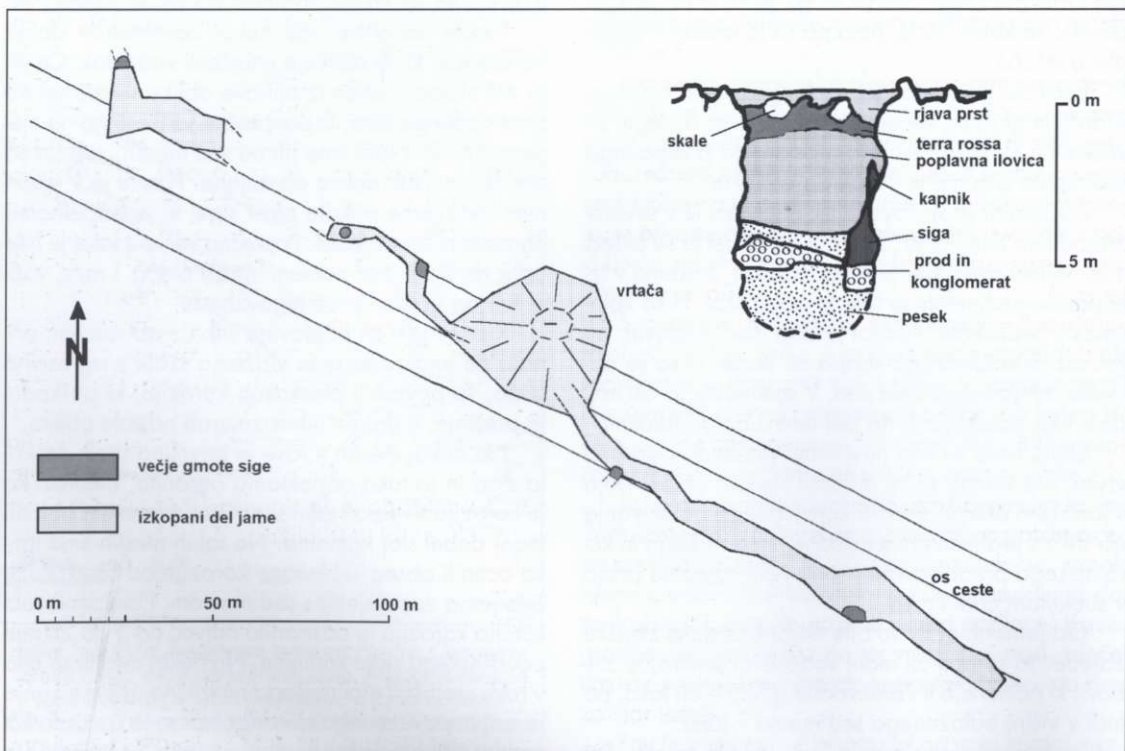
Jamski rov je bil v celoti zapolnjen s sedimenti in prstjo. Na površju je bila okrog 10 cm debela rendzina, ki je navzdol prešla v klastične sedimente: ilovice, peske in prode s prevladujočo rumenorjavo barvo. Granulometrijsko so sedimenti varirali od melja do 25 cm velikih prodnikov. Vzorce smo analizirali z rentgensko difrakcijsko metodo (analize je opravila mag. Nadja Zupan Hajna), naredili pa smo tudi mikroskopske zbruske nekaterih sedimentov.

Med prodi so prevladovali nekarbonatni prodniki iz flišnega peščenjaka. Največji prodnik je imel daljšo os dolgo 25 cm. Prodniki, tudi največji, so le-

žali v kremenčevem pesku, ki je očitno nastal s preperevanjem dela prodnikov.

V jugozahodnem delu je bil izkopan velik blok konglomerata. Tvoril je temelj 1 m debeli sigovi kopi. Gre za pravi jamski konglomerat, ki je nastal na mestu kapljanja sigotvorne vode in kaže na odlaganje proda ter istočasno rast sige. V njem so prevladovali do 15 cm veliki prodniki iz flišnega peščenjaka, med njimi pa so bili tudi prodniki iz apnenca.

Peski so se pojavljali v obliki lečastih teles ali lamel v ilovici, med prodi, ali pa so zapolnjevali cel prerez rova. Prevladujoča barva peskov je bila rumenorjava. V zgornjem delu prereza ob stiku s terro rosso je njihova barva prehajala v barvo prsti. Enako je bilo moč opazovati peske rumenorjave barve, ki so ob steni rova spremenili barvo v rdeče rjavo, čeprav je šlo nedvomno za sediment iste plasti. Različna obarvanost peska izvira iz sedanjih pogojev. Rumeno obarva sedimente mineral getit, rdeče pa hematit (3). Verjetno se v srednjih delih sedimentnega telesa ohranja zaradi stalne vlage redukcijsko okolje, ob robu pa prevladuje zaradi izsuševanja oksidacija.

Slika 3: Tloris in shematični prerez rova v Brezstropni jama pri Povirju.

V vzorcih peska prevladujejo silikatna zrna (97 % ali več), ostali minerali so le v sledovih. Zrna so bila slabo zaobljena, ter se po zaobljenosti niso ločila od zrn peska v flišnih prodnikih. Pesek izvira iz flišnih peščenjakov, nastal pa je z razpadom prodnikov, kar se je zgodilo delno med rečnim transportom, delno pa v sami jami.

Ilovice (meljne gline s primesmi) so bile v jami pomešane s plastmi ali lečami peskov, pa tudi proda. Posebnost ilovic so močno povite sedimentacijske strukture. Vzrok za te deformacije je iskati v polzenju ali spremembi prostornine sedimenta po odložitvi. Prevladujoča barva ilovic je bila v spodnjem delu preza rumenkastorjava, v gornjem pa je prešla v rdečo barvo terre rosse, enako pa je spremenila barvo tudi ob stenah rova, tako da je ob steni rumenkastorjava ilovica prešla v pas rdeče ilovice. Po mineraloški sestavi med obema vrstama ilovice ni bilo bistvenih razlik. V njej prevladujeta kremen (nad 90 %) in ilit.

Siga se je v jami ohranila v obliki skorij, masivnih sigovih kop in prostostojećih stalagmitov, našli pa smo tudi nekaj odlomljenih stalaktitov. Največ stare sige je bilo v severozahodnem delu jame. Očitno smo bili v tem delu rova bliže njegovemu nekdanjemu stropu. Tu se je ohranilo nekaj masivnih kop, nekaj zavese ter celo kapniški steber, ki pa ni več imel stropa nad seboj.

V jugovzhodnem delu je v razširitvi rova nastala velika sigova kopa. Njen temelj je nastal hkrati z odlaganjem proda. Severno od nje se je v več kot 1 m debelo sigovo plast vrezala stenska zajedna. Ta siga je torej starejša kot zadnja faza oblikovanja jamske stene. Analiza vzorca sige s tega mesta je pokazala, da starost sige presega 350.000 let, kolikor je meja uporabljene metode.

Na osnovi oblike sten ter sedimentov lahko rekonstruiramo del razvoja Brezstropne jame pri Povirju. Izkopani del jame je ostanek večjega jamskega spleta, skozi katerega je tekla neznana ponikalnica s fliša. Oblike rova kažejo na oblikovanje, ko je skozi jamo tekla prodonosna ponikalnica. Po velikosti in po velikem deležu prodnikov iz flišnega peščenjaka lahko sklepamo, da ponori niso bili daleč stran. Pretok vode v rovu je nihal od nekaj deset l/s do več m³/s. Voda je tekla proti jugovzhodu.

Rast kapnikov je bila večkrat prekinjena s fazami erozije in zasipavanja. Ena od takih erozijskih faz jame se je odrazila tudi na sigi, katere starost presega 350.000 let. Jama je bila nato zapolnjena z reč-

Slika 4: Pogled na Brezstropo jamo pri Povirju potem, ko so ji že začeli nasipati in utrjevati dno. Na stenah rova so vidni žlebovi, v levem delu slike pred avtomobilom pa tudi ostanek erodirane sigove kope. (Foto: A. Mihevc.)

nimi sedimenti. Zapolnitev je preprečila nadaljnje odlaganje sige, podiranje stropa pa tudi korozijsko preoblikovanje sten. »Konzervirana« jama se ni več spreminjala, dokler ni denudacija znižala površja ter odstranila njenega stropa in gornjega dela sten.

Absolutne starosti Brezstropne jame pri Povirju ne moremo natančno določiti. Njeno relativno starost pa lahko opišemo s spremembami površja ali s spremembami v podzemlju.

Deževnica izrabi večji del svoje sposobnosti raztapljanja v prvih metrih pod površjem, kar povzroča ploskovno zniževanje površja krasa. Sčasoma površje doseže jamo in jama preprosto izgine. Gams (1) je z merjenjem v rekah raztopljenega apnenca izračunal, da se površja porečij Ljubljance, Soče in Krke znižujejo s hitrostjo 1 m v 16.600, 12.000 in 17.200 letih, oziroma da se je površje v porečjih navedenih rek v milijon letih znižalo za 60, 83 in 58 m. Podobne vrednosti bi morale veljati tudi za porečje Reke oziroma za Kras. Predpostavljeno debelino stropa od 50 do 100 m nad Brezstropo jamo pri Povirju bi lahko korozija odstranila v 750.000 do 1.500.000 letih, jama oziroma njena zapolnitev pa je še starejša. Ti računi pa so seveda zelo grobi in približni.

Starost jame lahko opredelimo tudi s časom, v katerem se je gladina rek, kakršna je tekla skozi jamo, spustila z nadmorske višine okrog 400 m na višino, v kateri tečejo podzemne reke danes. Reka, ki ponika v Škocjanskih jamah v nadmorski višini 317 m, teče skozi Kačno jamo v višinah med 156 in 180 m. Njen skrajni severozahodni del, ki je od Brezstropne jame pri Povirju oddaljen le 1200 m, je v nadmor-

ski višini 180 m oziroma 220 m pod površjem. V okolici Brezstrope jame pri Povirju lahko torej predpostavimo 220 m globoko vadozno cono, to je cono, kjer prevladuje navpično razčlenjevanje reliefa ter prenikanje vode s spiranjem sedimentov in prsti.

V podobni višini kot je bila Brezstropa jama pri Povirju poznamo v bližini še več vodoravnih jam. Takšna je 600 m dolga Divaška jama. Vhod vanjo je le 2,5 km južneje od Brezstrope jame pri Povirju v nadmorski višini 426 m. Že na vhodu lahko opazimo masivne natoke sige, ki segajo danes prav do površja. V jami so v višinah od 356 do 390 m odložene rumenorjave in prek njih rdeče ilovice (2) ter masivne sige.

Od vhoda proti jugovzhodu je nadaljevanje Divaške jame zasuto. V tej smeri, 250 m od vhoda, pa je pobočje Gorenjskega Radvanja v nadmorski višini od 390 do 415 m prerezalo s sedimenti, rumenorjavimi ilovicami in sigami zasut rov podobnih razsežnosti, ki je očitno nadaljevanje Divaške jame.

V višinah med 404 in 420 m leži tik nad jugozahodnim koncem Divaške jame jama Trhlovca. Jama obsega krajši meandrasti rov, ki je močno zapolnjen s sedimenti. Večji del predstavljajo rumenorjave ilovice, prek njih pa je na vrhu ponekod odložena debela siga. Razsežnosti rova, predvsem njegova širina, tip sedimentov ter nadmorska višina močno spominjajo na Brezstropo jama pri Povirju.

Podobni sedimenti ter enaka nadmorska višina postavljajo obe jami ter zasuti rov v Radvanju v isti časovni okvir z Brezstropo jama pri Povirju. Vanj sodi tudi ostanek jame v Lipjih jamah. Lipje jame je topnim za vrtačasto površje jugozahodno od Dolnjih Ležč. Tu so kopalni kremenčev pesek za kovače in li-

varje. V eni od vrtač so izkopalni več sto m³ peska in drugih sedimentov ter pri tem razgalili veliko sige. Med sigo je tudi več metrov visok in širok stalagmit. Kapnik ter sedimente je opisal že Pleničar (4). Sediment, prevladoval je spran kremenčev pesek, je pripisal razpadu flišnega peščenjaka. V sedimentu je opazil navzkrižno sedimentacijo, prodnike iz flišnega peščenjaka ter v lutke sprijete peske. Nahajališče je opisal kot nekdanjo manjšo jama, ki je bila prav blizu površja.

Podrobno kartiranje je pokazalo, da je tudi jama v Lipjih jamah del velike denudirane jame. Morfološko se je jama spremenila v zelo izrazit niz podolgovatih, razpotegnjenim vrtačam podobnih depresij, ki prehajajo ena v drugo brez vmesnega višjega praga. Da gre res za preoblikovano jama pričajo ostanki sige. V vseh najdemo prod pisanega roženca ter rumenorjave peščene ilovice. Jami lahko sledimo okrog 1800 m. Dno kotanj je vseskozi okrog 5 do 10 m pod višino ostalega površja, široka pa so od 30 do 40 m.

V izkopanem delu jame pri velikem kapniku izkop ni dosegel dna ali sten jame, zato o nastanku rova ne moremo povedati nič določnega. Nedvomno pa je šlo za jama, ki je imela rov v višini med 435 in 450 m ter nekaj večjih dvoran. Po razsežnostih bi bila lahko podobna rovom Škocjanskih jam, saj je bila širina rova ponekod več kot 20 m.

Po masivnem kapniku sodeč je bil strop nad jama takrat, ko se je siga v njem odlagala, debel nekaj deset metrov. V jami se je odložila siga, nato pa jo je zasul alogeni vodni tok z rečnimi sedimenti: prodom iz flišnega peščenjaka, pisanega roženca, apnenca in peskom. Kasneje se je odložila siga tudi prek tega zasipa. Prodi in peski so nedvomno odloženi v jami, saj se je ponekod prek njih sproti odlagala siga.

Sedimenti so v jami dobro ohranjeni. Po zelo grobi oceni je v ostankih rova še sedaj ohranjenih okrog 45.000 m³ jamskih sedimentov. V celem nizu vrtačastih depresij pa ni niti enega lijakastega greza v sedimentu, ki bi kazal na intenzivno spiranje.

Še višje, v nadmorski višini 470 m, poteka severno od dola Jablanc do ceste, ki vodi v vas Gradišče, nekakšna suhi strugi podobna 200 m dolga reliefna kotanja. V njej je manjša njiva, kjer lahko najdemo veliko kremenovega proda, ob straneh pa tudi bloke masivne sige. Nedvomno je to nekdanja jama, iz katere je sediment zaradi nagnjenosti reliefa v veliki meri spolzel v dol Jablanc. Onstran sleme-

Slika 5: Podolgovata vrtača v Lipjih jamah je nastala z denudacijo jame. (Foto: A. Mihevc.)

Slika 6: Kapnik v dnu vrtače v Lipjih jamah.
(Foto: T. Slabe.)

Slika 7: Konglomerat s prodniki flišnega peščenjaka in apnenca se je ohranil v temelju sigove kope. (Foto: A. Mihevc.)

na oziroma ceste se nadaljuje podobna 250 m dolga reliefna oblika do dola Krnica.

Sistematične speleološke raziskave denudiranih jam ter podrobno kartiranje površja so pokazali, da so denudirane jame pomemben morfološki element kraškega površja. Po obliki in razvoju se ločijo od udornih vrtač. Z njihovo pomočjo lahko nekatere pojave na Krasu obravnavamo v novi luči.

Prvi podzemni kanali nastanejo pod močnim vplivom geološke zgradbe. Kasneje jih vodni tokovi prilagode tako, da so sposobni prevajati velike količine vode in plavja. Na spremembe v krasu se jamske reke lahko odzovejo s prestavitvami toka v vzporedne, običajno nižje in ugodnejše rove, stare rove pa zapolnijo sedimenti. Stari rovi se potem, ko jih je vodni tok zapusti, skoraj nič več ne spreminijo.

Spremembe opuščanih rovoev so počasnejše, kot je denudacijsko zniževanje površja. Prehod v površinske oblike iz votlin je počasen, torej ne nenaden udor, pač pa v večini primerov počasno razkrajanje stropa. Oblike, ki nastanejo, so povečini podolgovate, jarkom podobne plitve uleknine, pa tudi večje, podolgovate vrtače ali nizi vrtač. Odvisne so od velikosti, oblike in od naklona jame, pa tudi od naklona površja, ki tako jamo prereže. Zanesljivo jih lahko ugotovimo le na mestih, kjer so se ohranile tudi sige in alohtoni sedimenti.

V številnih denudiranih jamah so kopalni kremenčev pesek, sigo in ilovico. Kljub temu so geomorfologi takšne najdbe, predvsem s fliša izvirajočih kremenovih peskov in roženčevih prodnikov, pripisovali nanosom površinske Reke, ko naj bi ta še v predkraški fazi tekla po površju. Če so ob njih naleteli

na sigo, so take alohtone sedimente razlagali kot zapolnitve brezni.

Analize reliefnih oblik ter medsebojne lege sig in prodoev pri opisanih jamah kažejo, da so se alohtoni sedimenti odložili v jamah predvsem kot jamski rečni sedimenti in ne kot navpično premeščeni sedimenti.

Denudirane brezstropne jame na površju izključujejo možnost, da lahko v sedanjem površju še razpoznamo oblike predkraškega rečnega reliefa.

S pomočjo značilnih alohtonih jamskih sedimentov lahko razvrstimo številne kraške kote, vrtače, dole in jarke. Iz prostornine ter ploskovne razprostranjenosti sedimentov v denudiranih jamah lahko sklepamo, da predstavljajo jamski sedimenti iz denudiranih jam pomemben delež v prsti, ki jo najdemo na Krasu.

1. Gams, I. 1962: Meritve korozijske intenzitete v Sloveniji in njihov pomen za geomorfologijo. *Geografski vestnik* 34. Ljubljana.
2. Gospodarič, R. 1985: O speleogenezi Divaške jame in Trhlovice. *Acta carsologica* 13. Ljubljana.
3. Mihevc, A., Zupan, N. 1996: Clastic sediments from dolines and caves on the route of highway at Divača. *Acta Carsologica* 25. Ljubljana.
4. Pleničar, M. 1954: Vrnik. *Proteus* 17. Ljubljana

PRENOVA ŠUTNE S Poudarkom NA TRGOVSKI IN GOSTINSKI DEJAVNOSTI

Žiga Ramšak in Jernej Kladnik

UDK 911.375(497.4 Kamnik)

PRENOVA ŠUTNE S Poudarkom NA TRGOVSKI IN GOSTINSKI DEJAVNOSTI

Žiga Ramšak, Nevlje 33g, 1240 Kamnik, Slovenija,
Jernej Kladnik, Jarčeva 4, 1230 Domžale, Slovenija

Šutna je srednjeveška ulica v Kamniku. Pred nekaj leti, ko so ulico na novo tlakovali in jo zaprli za promet, se je začela njena prenova. Najin namen je bil raziskati, kako je to vplivalo na trgovski in gostinski promet v ulici in njeni bližnji okolici. Zanimalo naju je mnenje potrošnikov in prebivalcev o prenovi. Preučila sva dejavnike, ki so vplivali na spremembo prometa v lokalih. Prav tako naju je zanimala sestava kupcev, ki zahajajo v ulico, sestava lokalov glede na lastništvo in dejavnost posameznega lokala.

UDC 911.375(497.4 Kamnik)

RENOVATION OF THE KAMNIK TOWN'S QUARTER ŠUTNA WITH EMPHASIZE ON COMMERCIAL AND HOSTELRY ACTIVITIES

Žiga Ramšak, Nevlje 33g, 1240 Kamnik, Slovenia,
Jernej Kladnik, Jarčeva 4, 1230 Domžale, Slovenija

Šutna is a mediaeval street in Kamnik. Its renovation began when the new pavement was built and it was closed for the traffic. The main aim of the research work was to find out how the closing and reconstruction influenced the trade conditions in the street and its vicinity. We were interested in the opinion of the consumers as well as of the residents. Our aim was also to discover the structure of the customers and the structure of the trade depending on the ownership and on the activities of each individual shop or quest house.

Sredi izredno privlačne pokrajine pod Kamniško-Savinjskimi Alpami, 23 kilometrov severno od Ljubljane, stoji Kamnik. Čeprav je središče geografsko in kulturološko razgibane občine, spada med manjša slovenska mesta, obiskovalce pa preseneča z lepoto svoje umetnosti in arhitekture (5).

Sredi kraja, v njegovem najstarejšem delu, se razteza Šutna. Nekoč z obzidjem ograjena ulica dolga desetletja ni doživela nobene večje gradbene preнове in je tako ohranila svojo prvotno podobo.

Slika 1: Šutna je bila že v 19. stoletju značilna trgovska in gostinska ulica. V letih pred 2. svetovno vojno (razglednica iz leta 1935 je iz knjige Aleksandra Sarnavskyja Kamnik – mesto pod Malim gradom) je bila njena podoba precej podobna sedanjji; morda je bilo malce manj zunanjega blišča.

Leta 1788 je požar v ulici uničil 56 hiš, župnišče ter strehi cerkve in zvonika. Istega leta je zato Okrožni urad v Ljubljani izdal odredbo o prepovedi postavljanja lesenih hiš. Hiše so obnovili predvsem s kamenjem iz mestnega obzidja. S tem je mesto v precejšnji meri izgubilo srednjeveško podobo (6).

Vodovod je mesto, in z njim tudi Šutna, dobilo leta 1888, elektriko pa leta 1912. Tako vodovod, kot kasneje kanalizacija in ureditev mestnih ulic so prinesli velik napredek na področjih higijene in snage (9).

Na Šutni je bilo rojenih veliko zaslužnih mož s področja kulture, gospodarstva in politike. Precej je tudi tistih, ki so tu le živeli in ustvarjali. Z njimi je Kamnik pisal svojo zgodovino. Naj navedeva le nekaj najpomembnejših. Prvi je vsekakor Maksimiljan Leopold Rasp, pospeševalec ljudske preobrazbe in mecen ter kamniški župnik. Dobil je najvišje cerkveno odlikovanje in naziv apostolski pronotar. Dr. Josip Nikolaj Sadnikar je sodeloval v skoraj vseh družstvih, delal v Narodni čitalnici, bil med prvimi odborniki podružnice planinskega društva, igral je v Salonskem orkestru, vmes pa vneto zbiral stare predmete. V svoji hiši je zasnoval in zbral eno najlepših zbirk starih predmetov pri nas. To je bil prvi muzej v Kamniku. Dr. Sadnikar je gmotno in drugače podpiral mladega, nadarjenega in obetajočega slikarja Maksima Gasparija. Poleg lekarne na Šutni stoji Koželjeva hiša. Matija Koželj je bil vodilni slikar cerkvenih fresk, saj je izdelal prek sto oljnih slik in kakih petindvajset križevih potov. Slikal je tudi portrete, še bolj pa ga je

privlačilo krajinarstvo. V tem koncu mesta se je 29. 3. 1874 rodil slavni general in pesnik Rudolf Maister (6).

Ker podrobnih podatkov o mestni, gradbeni, populacijski in socialni sestavi ter rabi tal ni na voljo, sta kartiranje rabe urbanih tal in anketiranje še vedno pomembni opravili. Vestno kartiranje in spoznavanje medpojavnih odvisnosti omogoča tudi sinteziranje spoznanj in upodobitev pojavov na zemljevidih. Zaradi tega se v urbani geografiji, kot v geografiji nasploh, kartiranju namenja velika pozornost (10). Kartiranje rabe tal je bilo izvedeno februarja leta 1997. Ozačena so bila vsa poslopja, in sicer na območju med železniško progo na eni ter Parmovo in Usnjarsko ulico na drugi strani. Natančno je bil določen položaj stanovanjskih stavb, lokalov in drugih spremljajočih objektov. Mali grad je vključen zato, ker je razpoznavna turistična zanimivost.

Ker je za potrebe tovrstne raziskave do nekaterih registrov skoraj nemogoče priti, je bilo potrebno anketiranje. Sestavljeni so bili trije vprašalniki: za potrošnike, lokale in stanovalce. Anketiranih je bilo 195 naključno izbranih obiskovalcev različnih starosti, spola in izobrazbe, vsi lokali in 63 stanovalcev, ki pa za sodelovanje niso pokazali pretirane zanimanja.

Obdelava podatkov je potekala na računalniku z več programi. Besedilo, grafikoni in tabele so napisani in urejeni z Microsoftovim Wordom. Pri sami analizi podatkov sva si pomagala z Microsoft Excelom. Zemljevidi so bili narejeni na Inštitutu za geografijo v Ljubljani. Najprej je bilo potrebno digitalizirati karto katastrskega preglednega načrta v merilu 1 : 1000. Potrebne koordinate za natančno lokacijo in orientacijo je posredovala izpostava Geodetske uprave Republike Slovenije v Kamniku. Podatki za zemljevide so bili prenešeni iz Excela. Na zemljevidih so prikazane tudi nekatere glavne orientacijske točke, kot so Mali grad, železniška postaja in šutenska cerkev.

Glavna ulica (Šutna) je obdana s stavbami, v katerih so v zgornjih nadstropjih večinoma stanovanja, v pritličjih pa lokali. Za njimi so gopodarska poslopja, ki jih uporabljajo kot garaže, delavnice, drvarnice, razna skladišča in podobno. Največ gospodarskih poslopj je lesenih, nekatera so tudi zidana. Zaradi slabe prometne povezanosti je večina parkirišč za hišami, dostopna pa so predvsem iz stranskih ulic. Na parcelah, ki niso prometno povezane, so namesto parkirišč dvorišča. Za hišami prevladujejo sadov-

*Slika 2: Za hišami glavne ulice se skriva mimoidočim manj znan, skoraj skrivnosten svet vrtov, sadovnjakov, dvorišč, gospodarskih poslopj in celo rastlinjakov.
(Foto: Ž. Ramšak.)*

njaki, precej je tudi travnikov in vrtov. Ob javnih ustanovah, kot so vrtec, cerkev in železniška postaja, je kar nekaj površin, namenjenih rekreaciji in počitku. Željni miru se umaknejo na zaenkrat še neurejen Mali grad, ki stoji na strmem griču nad ulico. Grič poraščajo drevesa in grmičevje. Obsežnejše območje na jugozahodu Šutne prekrivajo rastlinjaki družine Lap z dolgoletno cvetličarsko tradicijo.

Prebivalstvo Šutne je različne starosti. Kot v večini mestnih jeder je mnogo starejših, ki pa jih že izpodrivajo mlajši, ambicioznejši ljudje. Tudi socialna sestava prebivalcev je zelo pestra. Na eni strani imamo mlade ljudi, ki v ulico šele prihajajo. Ti imajo visok začetni kapital, tako da preurejajo, obnavljajo in bogato opremljajo stanovanja. Njihove hiše imajo ponavadi obnovljene strehe in pročelja. Na drugi strani imamo »domačine«, stare ljudi, ki prebivajo tu že vse življenje, in priseljence iz drugih republik nekdanje Jugoslavije. Ti ponavadi nimajo dovolj denarja niti za temeljne življenjske potrebščine, kaj šele za prenovo hiše.

Kar tretjina anketiranih stanovalcev ima višjo ali visoko izobrazbo, kar je daleč nad povprečjem za Kamnik in Slovenijo. Dobra četrina jih ima končano štiriletno srednjo šolo, petina pa triletno poklicno. Ravno tako petina jih ima osnovnošolsko izobrazbo. Najbolj številni so upokoenci, med zaposlenimi ljudmi pa prevladujejo obrtniki, ki imajo lokale v spodnjih nadstropjih hiš (slaščičarji, čevljarji ipd.), delavci, profesorji, strokovnjaki (na primer geolog, pravnik, rentgenolog) in vodstveni delavci.

Slika 3: Neurejena pročelja hiš kazijo videz celotne ulice. Hiša na fotografiji je v celoti zapuščena. Lastnik lokala se je odpravil iskat srečo v Ljubljano, zaprta okna s spuščeni zavesami pa kažejo tudi na zapuščeno zgornje nadstropje. Streha se je že delno vgreznila in je potrebna temeljite prenove. (Foto: Ž. Ramšak.)

Med preučeni stanovanji je sedemnajst lastniških in sedem najemniških. Polovica jih ima površino nad 100 m² in le četrtnina je manjših od 50 m². Tri četrtine stanovalcev meni, da je njihova hiša potrebna nadaljne prenove. Vendar so mnenja o uspešnosti dosedanje prenove ulice precej različna, saj se je približno po tretjina vprašanih odločila, da jo oceni kot dobro, srednje dobro oziróma slabo. Ena večjih težav lastnikov osebnih avtomobilov (četrtnina anketirancev vozila nima) je parkiranje. V garažah ima jeklene konjičke slaba petina lastnikov, petina jih parkira na dvoriščih, petina na bližnjih parkiriščih, ostali pa nimajo stalnega parkirišča in zasedejo prosta mesta v bližini.

Šutna je strnjena ulica in zato so v njej lokali nageteneni. Med njimi so najrazličnejše zvrsti, a so bili za potrebe lažje nadaljne obdelave združeni v nekaj skupin. Tako so na primer v skupino storitvenih dejavnosti uvrščeni fotograf, urar, frizer, lokal za uokvirjanje slik, dve cvetličarni in tri zlatarne, avto šola ter študentski servis. Trgovine z oblačili, obutvijo in športno opremo so združene, prav tako lekarna, dro-

gerija in trgovina s farmacevtskimi pripomočki. Trgovine z živili sestavljajo samostojno skupino, medtem ko so med gostinske lokale uvrščeni bifeji, gostišča in picerija. Nekaj je lokalov, ki jih je zaradi raznovrstnosti in samosvoje ponudbe v vodilne skupine nemogoče razvrstiti, zato so vključeni v posebno skupino z imenom drugo: trgovina s stanovansko opremo, trgovina s CD-ji, trgovina z orientalskim blagom in fitness studio.

Lokalov je vse več. Pri tem ne gre toliko za odpiranje novih, kot za spremembe njihove dejavnosti. Takšni, ki bi imeli več kot petindvajsetletno tradicijo, so prej izjema kot pravilo. Vendar tudi ti večinoma niso ostali na svojem mestu. Trgovina Žito, ki je bila na Šutni št. 10 pol stoletja, je svoje prostore prepustila trgovini Peko, ki se je sem priselila s Šutne št. 26. Tudi trgovina Planika je zapustila lokacijo na Šutni št. 2, kjer je bila od leta 1952, in se preselila na Šutno št. 20. Najstarejši lokal brez kakršnihkoli sprememb je lekarna, ki na istem mestu deluje že od leta 1903.

Neurejeno lastništvo lokalov lahko označimo za pomemben dejavnik šutenskih razvojnih tegob. Le okrog četrtno lokalov upravljajo lastniki, medtem ko imajo preostalo večino upravljalci v najemu. Nekaj več lastniških lokalov je zaznati v delu ulice med cerkvijo in Klancem, zožitvijo, ki Šutno ločuje od strogega mestnega središča. Razmerja med lastniškimi in najemniškimi lokali se po zvrsteh bistveno ne razlikujejo. To pomeni, da se ne v tveganju ne v dobičkonosnosti nobena zvrst ne zdi posebej privlačna.

Ker prevladujejo predvsem manjši lokali (povprečna velikost je 47,3 m²), so temu prilagojena tudi skladišča (povprečna velikost je 28,5 m²). Dostava do skladišč in lokalov je zaradi zaprtosti ulice otežena; »uradno« je možna le od pete do devete ure zjutraj. Skladišča so ponavadi za hišami, tako da je dostava še dodatno otežkočena. Opazno je, da imajo z dostavo blaga še najmanj težav lokali na spodnjem koncu Šutne, kjer je dovoz z avtomobili možen vsaj v smislu enosmernega prometa.

Zanimiva je ugotovitev, da je večina upravljalcev lokalov s preureditvijo ulice v smislu peš cone zadovoljna. Razmerje med ugodnimi odzivi in odklonilnimi stališči je približno tretjina proti dvema tretjinama. Bolj zadovoljni so v spodnjem delu ulice, medtem ko ni med cerkvijo in Klancem, če odštejemo prav zadnji lokal v nizu, niti enega lokala, katerega upravljalci bi bili zadovoljni. Še posebno so razočarani v tistih lokalih, kjer so bolj odvisni od pogostno-

sti obiskov strank, tudi takšnih iz bolj oddaljene okolice. Značilni predstavnici tega stališča sta lekarna in drogerija.

Kot že rečeno, se je po prenovi ulice obseg prometa prav pri vseh lokalih zmanjšal. Res je, da niso bili obdelani uradni podatki, pač pa ugotovitve temeljijo na, upajmo, poštenih izjavah posameznih upravljalcev lokalov, pri čemer jih tretjina ni hotela (ali znala) odgovoriti. Za najbolj skrivnostne so se izkazali gostinci, ki le redko delujejo tam, kjer jih tarejo izgube. Le v četrtni primerov je promet zadržal predhodno raven; več takšnih lokalov je na obeh skrajnih koncih ulice in manj v sredini, kjer je več lokalov s tretjinskim ali celo večjim zmanjšanjem obsega prometa. Kaže, da so najbolj nazadovali prihodki farmacevtskih trgovin, trgovin z živili ter trgovin z oblekami in obutvijo.

Glede prihodnjega dogajanja je precej upravljalcev lokalov pesimističnih. Ti ne načrtujejo večjih širitev lokalov, saj bolj kot o tem razmišljajo o njihovem morebitnem zaprtju. Menijo, da bo ulica še naprej zaostajala v razvoju in, da se glede tega ne da več veliko postoriti. Širitev bi verjetno načrtovalo več lokalov, če bi imeli primerne (tudi prostorske) možnosti. Ovira so predvsem stare hiše, ki večjih gradbenih posegov ne dovoljujejo.

Velika večina anketiranih upravljalcev lokalov izjavlja, da je pestrejša ponudba s številnimi raznovrstnimi lokali pomembna prednost celovite ponudbe. Zato se velja za zagotavljanje raznovrstnosti še bolj zavzemati.

Lokali na Šttni zaposlujejo precej prek 100 ljudi. Največ jih dela je v trgovinah z oblačili, obutvijo in športno opremo; tesno so jim za petami gostinski lokali in storitvene dejavnosti. Povprečno največ ljudi (3,25) zaposlujejo trgovine z živili, najmanj pa lokali storitvenih dejavnosti (le 1,9). Le v enem lokalu je zaposlenih šest ljudi, povsod drugod manj.

Izobrazbena sestava zaposlenih je precej enolična. Dobra polovica jih ima dokončano poklicno šolo, večinoma trgovske in gostinske stroke. Tretjina jih ima dokončano štiriletno srednjo šolo; med njimi prevladujejo tisti s končano trgovsko ali poslovodsko šolo. Približno 6 % jih ima dokončano le osnovno šolo in opravljajo predvsem poklica čistilke ter slaščičarja. Ostali imajo višjo in visoko izobrazbo.

Po ulici se sprehajajo ljudje vseh starosti. Ni mogoče trditi, da je kakšnih izrazito več oziroma manj. Določena izjema so le mlajši od 20 let, ki tod mimo hodijo v šolo in iz nje, saj ulica povezuje glavni kam-

niški kolodvor s srednješolskim centrom. V ulico radi zavijejo tudi tisti, ki čakajo na odhod avtobusa; vmes si ogledujejo izložbe ali pa se ustavijo v slaščičarni ali kakšnem barčku. Konec tedna se sestava obiskovalcev spremeni in se poveča delež starejših oseb. Posebno živahen vrvež je v času maš v šutenški župnijski cerkvi.

Opaziti je, da ulica bolj privlači izobražene ljudi, saj se ljudje z višjo izobrazbo sorazmerno pogosteje odločajo za njen obisk.

Večina obiskovalcev se je o uspešnosti prenove ulice izrazila pozitivno. Precej manj je takšnih, ki so se zadovoljili z oceno srednje dobro, še manj pa takšnih, ki so prenovi namenili slabo oceno. Najbolj kritični so najmlajši obiskovalci v starosti 15 do 19 let, še najmanj pa generacija v starostni skupini 40 do 49 let, kjer sta zadovoljni kar okrog dve tretjini anketirancev.

Obiskovalcem najbolj ugajata za avtomobilski promet zaprta ulica in njen privlačen videz. Precej jih je kot dobro stran navedlo tudi širok tlakovani pločnik ter postavljene klopi, mize in stole, le sem in tja pa se je našlo mnenje, zanimivo, da predvsem iz moških ust, ki se je navduševalo nad poletnimi prireditvami in miru v ulici, stvarema, ki se v bistvu izključujeta. Nekaj posameznikov o pozitivnih platih nima izoblikovanega jasnega mnenja, najdejo pa se tudi takšni, ki jim ne ugaja prav ničesar. Nad zaprto ulico se nekoliko bolj navdušujejo starejši, nad njenim izgledom pa malenkostno bolj mlajši obiskovalci.

Kot enega glavnih potrebnih ukrepov za oživitve ulice anketiranci predlagajo izboljšano in raznovrstnejšo ponudbo lokalov. Med manjkajočimi lokali anketiranci navajajo predvsem tehnične trgovine in servis za električne aparate. Za oboje je zaenkrat problematično dejstvo pomanjkanje parkirnih prostorov. Starejši omenjajo predvsem različne restavracije. Ogrevajo se za mlečno in ribjo restavracijo ter restavracijo z dobro domačo hrano. Mlajši se bolj navdušujejo za eksotiko in zato za kitajsko restavracijo.

Da na Šttni manjka kakovostnih trgovin z obutvijo in oblekami, se strinjajo ljudje vseh starosti. To je tudi v sozvočju z odgovori na vprašanje, kateri lokali jih motijo oziroma jih je preveč. Mednje spada predvsem trgovine s ponudbo nekakovostnega blaga; glede tega so najbolj kritični mladi. Razlog je tudi v tem, da so uveljavljene znamke navadno dražje, a tudi kakovostnejše kot obleka (obutev) sumljivega izvora. Ljudje so dokaj enotnega mnenja tudi o številu lokalov s pijačo; pravijo, da jih je preveč. Mne-

RABA TAL

nja starejših so nekoliko bolj odklonilna. Ženske razmišljajo drugače kot moški, zato so njihove pobude precej drugačne. Nadpovprečno se navdušujejo nad trgovinami z oblekami in obutvijo, trgovinami z igračami, knjigarno, in zanimivo, diskoteko (seveda mlajše ljubiteljice plesa). Bolj kot moške jih moti obilje lokalov s pijačo, nekatere pa so mnenja, da je preveč zlatarn. Verjetno se bojijo, da bo po končanem sprehodu po ulici njihova denarnica ostala prazna.

Precej ljudi srednjih let (30 do 59 let) se navdušuje nad veleblagovnico, ki bi jo bilo mogoče postaviti na mestu propadle tovarne Utok in bi bila del celovite šutenske ponudbe. Nekateri omenjajo potrebnost odprtja hotela; kar bi lahko skupaj s potrebno izgradnjo parkirišč reševali na prostrani lokaciji že omenjene tovarne. Tudi razstavne galerije omenjajo predvsem pripadniki srednje generacije. Poleg navedenih lokalov anketiranci navajajo še knjigarno, trgovino z igračami, šiviljstvo, pekarno, trgovino z že-

DEJAVNOST LOKALA

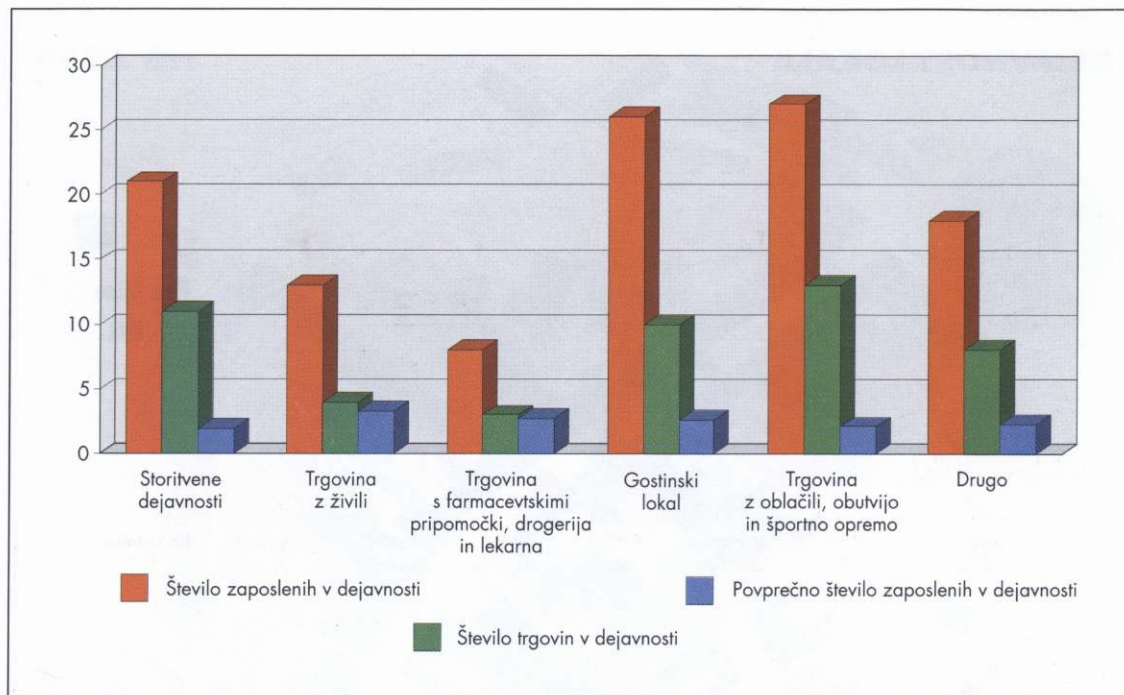

leznino, klasično mestno pivnico in celo popravljalnico koles.

Zanimivi so tudi predlogi za oživitve ulice, čeprav se mnenja razlikujejo. Precej ljudi misli, da bi lahko tudi brez večjih posegov veliko postorili za njen prijaznejši obraz. Ker na Šutni primanjkuje zelenja, bi k lepšemu videzu ulice pripomogle že rože na oknih. Tudi košev za smeti je premalo in še ti so neugledni (plastični) ter se ne skladajo s starosvetnim videzom prenovljenih hiš. Veliko sprehajalcev se pri-

tožuje nad neučinkovito komunalno. To velja predvsem za zimsko kidanje snega. Urediti bi bilo potrebno javno razsvetljavo, ki je pomanjkljiva in neučinkovita. Nekdo je o osvetljenosti ulice dal zanimivo pripombo: »Kdo pa se bo tukaj ponoči sprehajal, saj imaš vedno občutek, da te bo nekdo napadel.«

Nekoč je bila Šutna med božičnimi in novoletnimi prazniki lepo osvetljena. Vzdolž ulice so bili speljani trije ali štirje vzporedni nizi lučk. Takrat je bilo tu živahno in ljudje so se, kljub mrazu, po ulici radi

Slika 5: Zaposleni v trgovinah glede na dejavnost.

sprehajali. Zdaj so lučke prestavili na Stari trg, na Šutno pa razobesili vsega tri trakove lučk, ki so po 50 m narazen. Lučke so razobešene tudi po drevju pred cerkvijo, vendar ponavadi že po nekaj dneh prenehajo delovati, nikomur pa se jih ne zdi vredno popraviti.

Mimoidočih pa ne moti samo neustrezna komunalna ureditev. Veliko se jih je pritožilo nad površnostjo izvajalcev obnovitvenih del. Pločnik, ki je sicer širok in lep, je narejen skrajno neprofesionalno in »žal zmore vsakdo, ki je v svojem življenju postavil eno samo potičko iz blata, že na prvi pogled ugotoviti, da so plošče in granitne kocke položene preklemansko vegasto, tako da se človek pri sprehodu po Šutni vsaj nekajkrat spotakne« (2). Tudi obnova fasad se »vleče kot kurja čreva«.

K privlačnejšemu videzu ulice bi lahko prispevali tudi enotni izveski lokalov. Na to dejstvo so opozarjale predvsem ženske. Nekaj zdajšnjih izveskov je povsem neustreznih in se ne podajo v staro okolje. Tak izvesek ima na primer trgovina z oblačili Mery. Že samo ime lokala zveni nekako tuje, vendar ga je lastnica z vijoličnim neonskim napisom še poudarila. Na drugi strani je že precej izveskov, ki so loka-

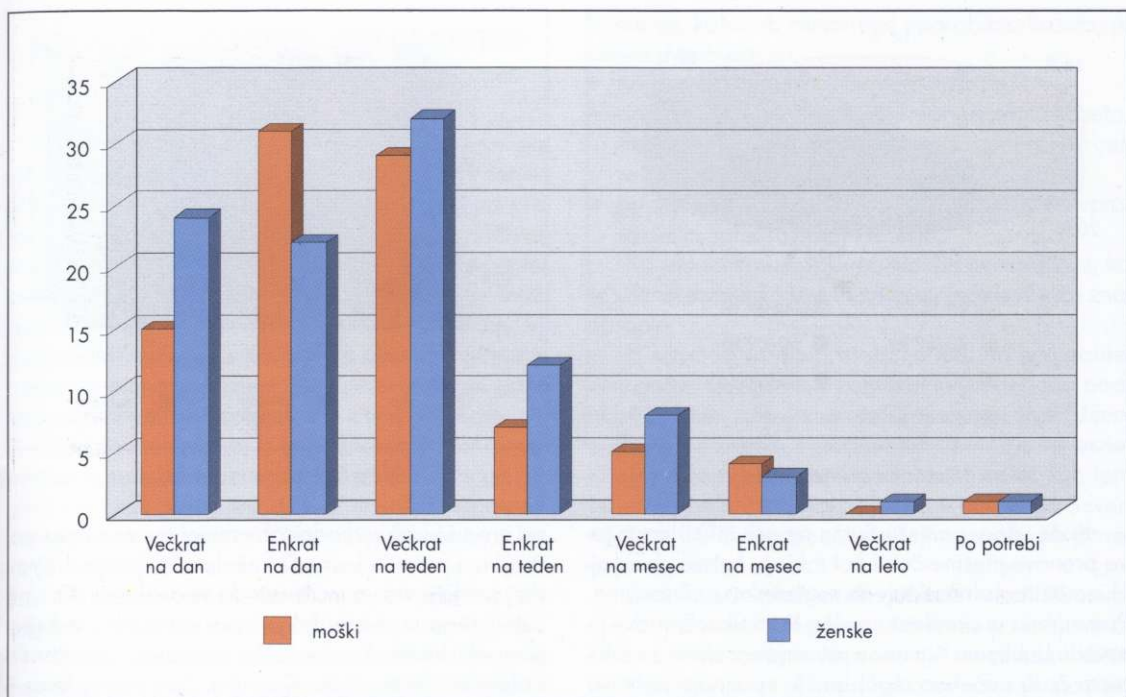
lom lahko v ponos. Takšen je na primer kovinski izvesek zlatarstva Prstanček v obliki prstana. Med manj posrečena imena lokalov spadata še Faraon in Pika, medtem ko imeni Nakup ter Zeleni list zaslužita pohvalo.

Najpogosteje izraženo mnenje za poživitev ulice se nanaša na širitev ponudbe kulturnih in sejmskih prireditev, na primer koncertov in razstav na prostem, predvsem v poletnem času. Pozimi bi morali organizirati več prireditev znotraj gostinskih lokalov.

Zanimivo idejo je podal gospod srednjih let. Dejal je, da bi morala občina določiti enotne, ne previsoke najemnine. To bi privabilo še več mladih ljudi, ki bi si tukaj osnovali domove. S tem bi se razbremenil in izboljšal tudi položaj lastnikov lokalov, ki za pokrivanje raznih stroškov sami namenjajo precej denarja.

Šutna je zaradi spomeniškovarstvenih razlogov z občinskim odlokom zaprta za promet. Lastniki lokalov navajajo zaprto ulico kot glavni razlog, da ulica ne zaživi v polnem sijaju. Z njimi delijo mnenje tudi številni obiskovalci, še zlasti obiskovalke.

Prebivalci in predvsem lastniki lokalov so predstavnike občine večkrat prosili za rešitev tega hu-

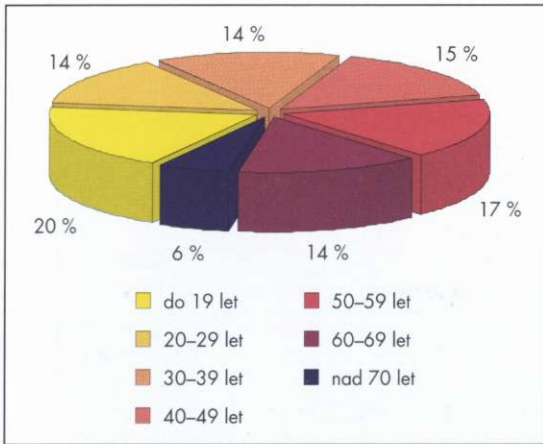

Slika 6: Pogostnost obiskovanja ulice.

dega problema. Večina jih meni, da bi morali ulico nujno odpreti vsaj za enosmerni promet, vendar samo za osebna vozila. To so med drugim zahtevali na sestanku, ki je potekal v začetku marca 1996. O tem sestanku je g. Iztok Čebašek, glavni urednik Stran(j)skih novic, zapisal: »Sam sestanek ni prinesel bistvenih novih spoznanj in rešitev, saj je bilo že spocetka jasno, da nameravajo občinarji lastnike lokalov, ki se jih je zbralo prek dvajset, spet prepeljati žejne čez vodo, česar vsega hudega vajeni Šutenčani, ki se jim je promet s popolnim zaprtjem ulice tudi več kot prepolovil, niso dopustili in so še enkrat zahtevali, naj se ulica odpre za enosmerni promet, kar se jim zdi edina možna rešitev, saj v nasprotnem primeru Šutna finančno ne bo preživela, kajti sedanje stanje ne zagotavlja niti preživetja. Na koncu sestanka so bili sprejeti sklepi, da naj občina preuči možnosti za zagotovitev ustreznjšeega termina za dostavo, s parkirnimi urami časovno omeji parkiranje na spodnjem koncu Šutne in nenazadnje, po velikem nasprotovanju predstavnikov občine, tudi sklep o ponovnem odprtju ulice« (3). Do zdaj rezultatov sestanka še ni bilo mogoče zaznati.

Veliko pritožb je namenjenih kolesarjem in motoristom, ki zaprtega območja ne spoštujejo in se po ulici dobesedno podijo. Ker so zaradi neprimerne hitrosti in vožnje po pločniku nevarni, bi morala Šutna pogosteje vzeti v precep policija.

V Kamniškem občanu z dne 13. 3. 1997 je možno prebrati nekaj besed, namenjenih občinskim svetnikom, ki so zaprli mestno jedro (7): »Pokop Utočka in Alprema je dal upanje, da bo mesto spet zaživelo, žal pa je te sanje pokopalo prometno zaprtje mestnega jedra. Kamnik je zaživel ob novi obvoznici, center pa je začel propadati. Po dveh letih je večina lokalov na Šutni zaprtih, na premajhnih parkiriščih je velika gneča in podobno. Zato naj bi iskali rešitve za revitalizacijo mesta, ki ga slovenske oblasti ne priznavajo za mesto.« V članku zasledimo pripombo, da je Kamnik zaživel ob novi obvoznici. To je dejstvo. Veliko ljudi se odpravlja nakupovat prav tja, saj tam najdejo skoraj vse, kar potrebujejo. Tam so diskont, manjše športne, tekstilne in številne druge trgovine, gostinski lokal in celo servisne storitve. Razen tega pa je na voljo še obilje parkirnih prostorov, ki omogočajo parkiranje takorekoč pred vrati slehernega lokala.

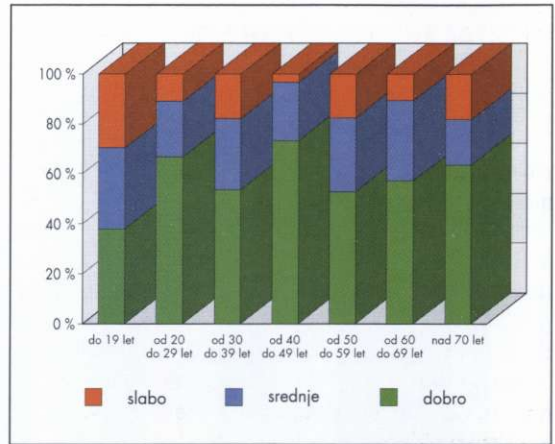

Slika 7: Starostna sestava anketirancev.

Kaže, da v primeru Šutne ne gre toliko za teža-ve prenove mestne četrti kot takšne, kot za pomanjkljivo oziroma neuskajano regionalno načrtovanje. Pomembno je prepletanje vlog Kamnika, Domžal in seveda Ljubljane. Kamnik v primerjavi z obema v zadnjem času nenehno izgublja. To spoznaje zahteva prevetritev obstoječih vsebin, ki se odražajo v ponudbi trgovskih in gostinskih lokalov; meniva, da bi veljalo skrbno pretehtati uravnoteženo vzpostavitev novih prvin, ki bi zagotovile primerjalne prednosti in glede na njihovo enkratnost postale privlačne tudi za širšo okolico. Uvajanje novih vsebin bi za sabo potegnilo nujne dodatne prostorske posege, vendar brez tega najbrž ni mogoče pričakovati, da bo ulica sčasoma zagotavljala možnosti samopreživetja. Prenasičena z določenimi vsebinami, kakršna je zdaj, bi lahko postala prej nasprotje same sebe in nov trn v razvoju mesta pod Kamniško-Savinjskimi Alpami.

Odprtost Šutne na jug in sever je zgolj navidezna, saj je v težnji po izrinjanju prometa prišlo do delne neprehodnosti, hkrati pa je v bližnji okolici kronično pomanjkanje parkirnih mest za motorizirane obiskovalce. Prav ti, ki so tudi najbolj premožni, se Šutne najraje ogibajo, tako da ostaja v domeni srednješolcev in starejših ljudi; za njihov standard se ve, da je njegova temeljna prvina varčnost.

Načrtovana preureditev območja tovarne Utok brez dvoma odpira nove, upajmo svetlejšje perspektive. Prepričana sva, da je potrebno oba organizma, že obstoječo šutensko peš cono in novonastajajoči večnamenski kompleks, povezati v zaokroženo celoto tako, da se bosta medsebojno oplajala in se tako uspešno postavila po robu cvetočemu nakupovalne-

Slika 8: Mnenje o prenovi.

mu središču ob vzhodni obvoznici ter zaenkrat pestrejšima ponudnikoma Domžalam in Ljubljani. Prav v tej prenovi vidiva možnost, da se osrednja ulica na Šutni iztrga iz sivine dolgočasje in navidezne brezperspektivnosti, kar bi lahko odločilno prispevalo k ohranitvi mestne tipike Kamnika. Zanj mora še vnaprej ostati osrednja vrednota ohranjanje starosvetnosti.

1. Anketiranje, 1996 in 1997.
2. Čebašek, I. novembra 1995: Šutna, kdo bo tebe..., *Stran(j)ske novice*.
3. Čebašek, I., marca 1996, Ulica beračev. *Stran(j)ske novice*.
4. Kartiranje, zima 1997.
5. Klobučar, M. 1995: Mesto Kamnik (bilten). Društvo upokojencev Kamnik. Kamnik.
6. Sarnavsky, A. 1996: Kamnik – mesto pod Malim gradom. Hipobanka. Ljubljana.
7. Svetelj, F. marca 1997: Dodatna obvoznica naj poteka izven mestnega območja. Kamniški občan.
8. Telefonski imenik Slovenije na Internetu.
9. Torkar, Z 1996: Beži Ljubljana, Gradec se skrivj, Dunaj tud' Kamniku gliha nič ni. Kulturni center Kamnik. Kamnik.
10. Vrišer, I. 1994: Urbana Geografija. Filozofska fakulteta. Ljubljana.
11. Zemljevida (katastrska) v merilih 1 : 1000 in 1 : 2880. Območna Geodetska uprava Ljubljana, izpostava Kamnik.

NEKAJ MISLI O NOVIH VIDEOKASETAH

Tatjana Ferjan

V sestavku želim prikazati didaktično vlogo novih videokaset Podnebje v Evropi, Podnebje v Severni Ameriki in Plimovanje, ki so izšle v slovenskem prevodu (D. Črv Štepec, 1997). Prva in druga videokaseta razložita dejavnike, ki vplivajo na podnebje ter predstavita regionalne razlike v podnebjih in možnosti življenja v določenem podnebnem območju, videokaseta Plimovanje pa razloži nastanek plime in oseke ter njuno delovanje in posledice, hkrati pa je nazorno prikazan človekov boj s tem pojavom.

Vsaka videokaseta, ki ima dve komponenti, vsebinsko in metodično, pomeni prikaz določenega pojava, procesa, pokrajine, torej zamenjuje neposredno opazovanje v prostoru. Na njej je lahko pojav bolj prikazan kot v naravi (na primer gibanje zračnih mas ali preplavljanje umetnih nasipov pri visoki plimi), tako da je ob tem razlaga lahko nazornejša.

Glede na vsebino je kaseti o podnebjju mogoče uporabiti pri:

- regionalni geografiji Evrope in Amerike ob predstavitvi podnebja,
- regionalni geografiji posameznih manjših enot, na primer ob predstavitvi podnebja držav,
- regionalni geografiji ob primerjanju podnebij v različnih državah,
- splošni geografiji ob obravnavi podnebja,
- splošni geografiji ob obravnavi kmetijstva ali gozdarstva, kjer so primerni posamezni odlomki.

Kaseto o plimovanju je možno uporabiti pri:

- splošni geografiji ob obravnavi plimovanja,
- splošni geografiji ob obravnavi tipov obal,
- regionalni geografiji ob obravnavi Nemčije.

Didaktična vrednost kaset je odvisna od načina pristopa in funkcije uporabe. Važno je, kdaj uporabimo kaseto v učnem delu, in zakaj. To je odvisno od kompleksne zasnove predstavitve določene vsebine in se veže z načinom obdelave. Seveda so didaktični pristopi obvezni sestavni del vsebinske predstavitve.

Didaktični pristopi so zelo različni. Osnovne oblike dela s kasetami potekajo med učno uro. Vodilo so poznavanje vsebine, dodajanje vsebine in motivacija. V uvodu uporabimo kaseto za osnovno spoznavanje problema, ki ga bomo obravnavali. S tem dosežemo večje zanimanje učencev na začetku, hkrati pa bo snov bolj zanimiva tudi v osrednjem delu.

Primerov, kako ob obravnavi uporabimo kaseto, je veliko. Možnosti so:

- najprej ogled kasete in nato razlaga,
- najprej razložimo snov, nato pogledamo kaseto, da učenci spoznajo problem še bolj podrobno oziroma ugotovijo bistvo,
- po ogledu učenci odgovorijo na postavljena vprašanja in sami razložijo kaseto.

Kaseto lahko uporabimo tudi pri ponavljanju, ko se učenci seznanijo še z neznanimi problemi v že znani snovi.

H kasetam lahko pristopimo tudi na bolj zahteven način. Od učenca zahtevamo primerjavo podnebij in s tem razvijamo raziskovalno učenje. Učenci že imajo znanje o podnebnih tipih. Na tej osnovi ugotavljajo podnebne podobnosti celin. Ob tem se jim vtisnejo v spomin posebnosti podnebja Severne Amerike in Evrope. S prejšnjimi znanji jih povežemo v celoto.

Zanimiva je problemska ura ob kaseti Plimovanje, boj človeka z morjem. Učenci že poznajo značilnosti plimovanja in jih ponovijo ob prikazu kasete. Izpostavijo problem, kako se človek postavi v bran morju. Učenci po ogledu razložijo življenje ljudi sredi morja in ob njem ter težak boj z morjem, zlasti premagovanje visoke plime. Vidijo uspešne rešitve problemov in neuspešen boj z njimi. Učenci analizirajo kaseto, izpostavijo bistven problem, svoje prejšnje znanje povežejo z novim in podajo zaključke.

Znanje, pridobljeno z videokasetami, je trdnjše. Opazovanje pojavov omogoča boljše razumevanje, poznavanje, jasno predstavo in pomnenje, zato je uspešnost pouka večja, kot če učimo brez njih, saj je znanje učencev večje.

Mislím, da so kasete, ki sem jih na različne načine uporabila pri pouku, zanimiv in uporaben pripomoček za popestritev ur in poglobljeno razmišljanje.

**PRVI TABOR ŠTUDENTSKÉ SEKCIJE
LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA
DRUŠTVA - VILENICA '97**
Matija Zorn

Študentska sekcija Ljubljanskega geografskega društva (ŠSLGD) je med 22. in 26. 7. 1997 organizirala svoj prvi tabor za študente geografije. Za kraj dogajanja je bil izbran »klasični Kras«, ime tabora pa je bilo »Vilenca '97«, saj je udeležencem zele-

nica pred vhodom v jamo Vilenica služila kot mesto za taborjenje.

Za strokovno plat tabora so poskrbeli povabljeni predavatelji: dr. Peter Habič, dolgoletni upravnik Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni, Mauro Hrvatini z Geografskega inštituta AM ZRC SAZU, dr. Darko Ogrin z Oddelka za geografijo FF in Tomaž Zorman z javnega zavoda Park Škocjanske jame, ki so udeležence vodili po terenu in jim skušali približati površinske in podzemeljske kraške oblike ter družbenogeografske razmere na Krasu.

Od petih dni sta bila prvi in del petega dneva namenjena pravemu terenskemu delu, ostali dnevi pa so bili posvečeni terenskim ogledom in predavanjem.

Prvi dan je tabor potekal na visoki kraški planoti Trnovskega gozda pod vodstvom dr. Darka Ogrina in je bil bolj klimatogeografsko in vegetacijsko-geografsko obarvan. Tu se namreč stikata celinsko podnebje osrednje Slovenije in submediteransko podnebje jugozahodne Slovenije, poseben pečat pa pokrajini daje burja. Trnovski gozd je tudi območje, kjer se stikata dve fitogeografski območji: submediteransko in srednjeevropsko.

Tabor se je začel na Sinjem vrhu (1002 m), ki spada med območja Trnovskega gozda, ki so burji najbolj izpostavljena. Burja zaradi svoje moči, pogostosti in stalne smeri povzroča različne stopnje deformiranosti drevja. Kot študijsko območje smo izbrali okolico Otlice, kjer smo razdeljeni v skupine kartirali razprostranjenost zaradi vetra različno deformiranih dreves. Stopnjo deformacije smo ugotavljali po pripravljenih lestvicah. Na tej osnovi smo sklepali o moči vetra. S pomočjo kompasa smo določali tudi smer deformacije in tako ugotovili smer burje. Izdelali smo karto, iz katere je bilo razvidno, da je prevladujoč veter iz severovzhoda oziroma severa, saj je bila smer deformacij jugozahod do jug. Drugi del dneva smo posvetili ogledu inverzne razporeditve rastlinstva v Smrekovi dragi in terenskemu delu pri Veliki ledeni jami v Paradani, ki je primer mražišča s stalno temperaturno inverzijo. Temperaturna razlika med vrhom vrtače je poleti lahko 20°C in več, čeprav je višinska razlika le okrog 50 m. S pomočjo višinomera in termometra smo spremljali spremembe v temperaturi in vegetaciji od vhoda v jamo do vrha vrtače. Na podlagi dobljenih podatkov smo izdelali temperaturni prerez za temperature na 5 cm in na 1,5 m nad tlemi.

Drugi dan smo si pod vodstvom Tomaža Zormana in Maura Hrvatina ogledali bodočo »Kraško uč-

no pot« Jamarskega društva Sežana, in sicer daljšo različico, ki bo potekala v širši okolici jame Vilenice in Lipice in bo predstavila predvsem površinske oblike krasa od škvanc in mikrožlebičev do kraških miz, pa tudi vegetacijo Krasa in jame. Učna pot bo tako popestrila turistično ponudbo jame Vilenice in bo šolam in drugim omogočila, da se seznanijo z kraškimi površinskimi oblikami. Problem, s katerim se srečujejo pri ureditvi te poti, je veliko ogozdovanje Krasa, zato je dosti kraških in antropogenih oblik, na primer pastirska zavetišča iz kamena, že zakril gozd.

Tretji dan je bil pod vodstvom Maura Hrvatina posvečen geomorfologiji Krasa, nekaj pozornosti pa smo posvetili tudi ostankom iz 1. svetovne vojne, predvsem kavernam. Ogled smo začeli na najvišjem vrhu Krasa Trstelju (643 m), in ga nadaljevali po Brestoviškem ali Velikem Dolu proti Sežani in Divači, kjer smo si ogledali udornico Risnik, »fantomsko« udornico Radvanj, vhoda v Kačno in Divačko jamo, udornico in jami Bukovnik in Trhlovcu.

Četrty dan tabora smo si pod vodstvom Tomaža Zormana ogledali regijski park Škocjanske jame (Veliko in Malo Dolino, Kapnik pri Divači, dihalnike), ki pokriva 418 ha, pozneje pa tudi jamo Vilenico, ki slovi po svoji izredni zasiganosti. Dan je bil namenjen tudi ogledu flišnih Brkinov in brkinskega stičnega krasa, kjer je niz slepih dolin, na primer Odolina, oziroma 17 ponikajočih potokov.

Peti, zadnji dan je vodstvo po terenu prevzel dr. Peter Habič, s katerim smo si najprej ogledali bodočo »Malo kraško učno pot« Jamarskega društva Sežana, ki poteka v neposredni bližini jame Vilenice. Naslednja točka pa je bilo gradbišče bodoče avtoceste od Opčin do Sežane, saj avtoceste trenutno predstavljajo največji antropogeni poseg v kraško pokrajino. Po drugi strani pa ti posegi dajo dosti novih informacij o kraškem površju, saj vsaki cest odprejo kraško površje oziroma ustvarijo prerez, ki ga sicer ne bi mogli videti. Z dr. Habičem smo se posvetili tudi družbeni geografiji krasa. Ogledali smo si kraško vas Kosovelje, ki leži med Dutovljami in Komnom, in v vasi izvedli anketo. Drugi del dneva je bil posvečen iskanju kavern in ogledu jam, ki so bile predelane v kaverne.

Za uspešno izvedbo prvega tabora ŠSLGD se zahvaljuje vsem predavateljem, ki so bili pripravljene prevzeti vodstvo po Krasu, posebej pa Tomažu Zormanu iz Javnega zavoda Park Škocjanske jame, ki nam je omogočil bivanje ob jami Vilenica in nam je stalno stal ob strani.

VABILO K SODELOVANJU PRI UREJANJU ARHIVA ZGDS Bibijana Mihevc

Lansko leto je minilo 75 let od ustanovitve predhodnika današnje Zveze geografskih društev Slovenije, Geografskega društva Slovenije. Ob tem jubileju je bila poleg svečane proslave odprta tudi razstava o društvenem delovanju slovenskih geografov v tem obdobju. Pri iskanju in pregledovanju arhivskega gradiva se je izkazalo, da so nekatera obdobja delovanja v arhivu bolj, druga pa manj zastopana. Zlasti fotografsko gradivo je tisto, ki je v arhivu najbolj pomanjkljivo zastopano. Zato je Zveza geografskih društev Slovenije sprejela sklep, da dopolnimo in uredimo arhiv tudi s pomočjo članov. Ob tej priložnosti vas torej prosimo, da nam posredujete informacije o tem, kakšno gradivo bi lahko odstopili ali dali prefotografirati ZGDS za te potrebe. Poleg fotografskega gradiva z zborovanj, ekskurzij, obletnic, posvetov in podobnih dogodkov bi želeli v arhiv vključiti tudi časopisne članke, ki so izhajali ob teh priložnostih. Vsak vaš prispevek bo dragocen pri sestavljanju društvenega arhivskega mozaika.

Prosimo vas, da informacijo o gradivu, ki ga lahko odstopite ali omogočite izdelavo kopij, posredujete na Zvezo geografskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, s pripisom »Za arhiv ZGDS«. Stroške izdelave kopij bo krila ZGDS.

VIDEOKASETA SLOVENSKE POKRAJINE Borut Peršolja

Ob koncu lanskega leta je v video zbirki Založbe ZRC Podobe znanosti izšla videokaseta Slovenske pokrajine. Z besedilom ter strokovnim vodstvom je pri pripravi sodeloval dr. Drago Perko, scenarij in snemanje sta rezultata dr. Naška Križnarja, Andrej Zdravič pa je film zmontiral in zrežiral. Digitalne tematske karte je izdelala Jerneja Fridl. Kaseto je izdelal Avdiovizualni laboratorij ZRC SAZU, založil pa ZRC SAZU.

Film predstavlja štiri velike pokrajinske enote Slovenije: alpski svet, sredozemski svet, dinarski svet in panonski svet. Sprehod skozi pokrajinsko razglednico uvede animirana digitalna karta, ki pokrajino nazorno omeji in hkrati opozori na prehodni, stični svet, ki je še posebej raznolik in zanimiv. Zaradi ča-

sovne preglednosti, film je dolg 27 minut, gledalcem razkriva predvsem tiste pokrajinske poteze, ki so za pokrajino tipične. Čeprav je miselni vzorec (Triglav: alpski svet, štokljja: panonski svet) že stereotipen, pa film v pokrajinskih detajlih pogloblja in razširja svoje sporočilo. Zato ne bo nič nenavadno, če si bomo film ogledali večkrat in v njem skušali odkriti tisto, »kar je očem nevidno«. Geografsko celovitost skuša film doseči tako, da pri posameznih pokrajinah s sliko, besedilom in glasom predstavlja zgodovinske, etnološke, stavbarske in druge prvine kulturne pokrajine, ki skupaj z naravnimi danostmi sestavljajo mozaik Slovenije.

Film je namenjen predvsem za uporabo v šoli, saj pri pouku lahko služi kot motivacija za učenje in spoznavanje domovine, veseli pa ga bodo tudi ostali filmoljubi, še posebej zato, ker so slovenske pokrajine prvič predstavljene tudi z njihovimi »naravnimi« zvoki, česar pri tovrstnih filmih do zdaj še ni bilo za-

POKRAJINE V SLOVENIJI

PODOBE ZNANOSTI

ZALOŽBA
ZRC

slediti. Film Slovenske pokrajine ima ali bo imel posebno dokumentarno vrednost, saj skupaj z monografijo Slovenija – pokrajine in ljudje ter z nastajajočim Geografskim atlasom Slovenije zaokroža sedanjí pogled na Slovenijo.

GEOGRAFSKI ZBORNİK 37

Milan Orožen Adamič

Geografski zbornik (*Acta geographica*), ki ga izdaja Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, prinaša tudi v 37. številki temeljne znanstvene prispevke s področja geografije Slovenije. Po ustaljeni navadi prinaša revija daljše znanstvene razprave v skupnem obsegu približno 30 avtorskih pol. To je že četrta številka Geografskega zbornika, ki je izšla v celoti v angleškem jeziku z daljšimi povzetki v slovenščini. Ker je gradivo pripravljeno v celoti v digitalni obliki s pomočjo računalnika, je v slovenskem in angleškem jeziku že tretje leto zapored dostopno bralcem tudi v medmrežju, in to na naslovu <http://www.zrc-sazu.si/www/gi/zbornik-s.htm>.

V letu 1996, ko smo to novost prvič uvedli, je od nekaj tisoč obiskovalcev inštitutske strani domačo stran Geografskega zbornika obiskalo več kot 500 bralcev, 314 pa jih je preneslo eno ali več razprav na svoj računalnik. V letu 1998 je število obiskovalcev že večje od 1000.

Po ustaljeni navadi so bile vse objavljene razprave recenzirane. V uredništvu hranimo pisne recenzijske dokumente. Razprave so opremljene z UDK določili, povzetkom, izvlečkom, kartografskimi in drugimi prilogami ter obsežnim dokumentarnim gradivom. V celoti smo pripravili kar 95 kartografskih in drugih grafičnih prilog. Ker so te, še posebej zemljevidi, tehnološko in vsebinsko zelo celovite in razporejene po celi knjigi, smo morali celotno številko natisniti v barvah. V okviru inštituta smo uspeli zelo izpopolniti tehnologijo izdelovanja grafičnih prilog.

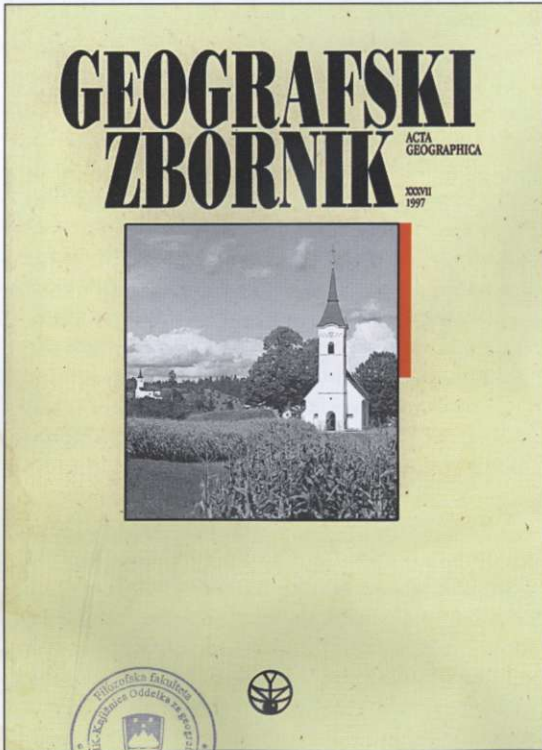
Geografski zbornik 37 prinaša tri razprave. Matej Gabrovec in Drago Kladnik sta pripravila 57 strani dolgo razpravo **Some New Aspects of Land Use in Slovenia** (Nekaj novih vidikov rabe tal v Sloveniji), Marjan Ravbar je napisal 45 strani dolg prispevek **Slovene Cities and Suburbs in Transformation** (Slovenska mesta in obmestja v preobrazbi), krajinarica Ana Kučan 58 strani dolg članek **The Modern Social Conception of Slovene Space** (Slovenski prostor v sodobni družbeni predstavi).

Geografski zbornik pošiljamo na prek 600 naslovov v tujino, predvsem na geografske inštitute, univerze in akademije, nekaj deset izvodov pa tudi v slovenske knjižnice. V zameno dobi knjižnica na geografskem inštitutu prav toliko naslovov tujih znanstvenih publikacij.

UJMA 11

Milan Natek

Z enajsto številko (letnikom), ki je na 320 straneh izšla v Ljubljani leta 1997, stopa Ujma, revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, s prenovljeno grafično-oblikovalno zasnovo v drugo desetletje svojega rednega izhajanja. V desetletju, odkar izhaja, in sicer od leta 1987 dalje, se je izoblikovala v našo osrednjo in najpomembnejšo strokovno revijo, ki na svojih straneh združuje in povezuje strokovnjake kakor tudi operativce z vseh tistih področij, ki so kakorkoli povezana z naravnimi in drugimi, predvsem tehnološkimi nesrečami. Na to nas

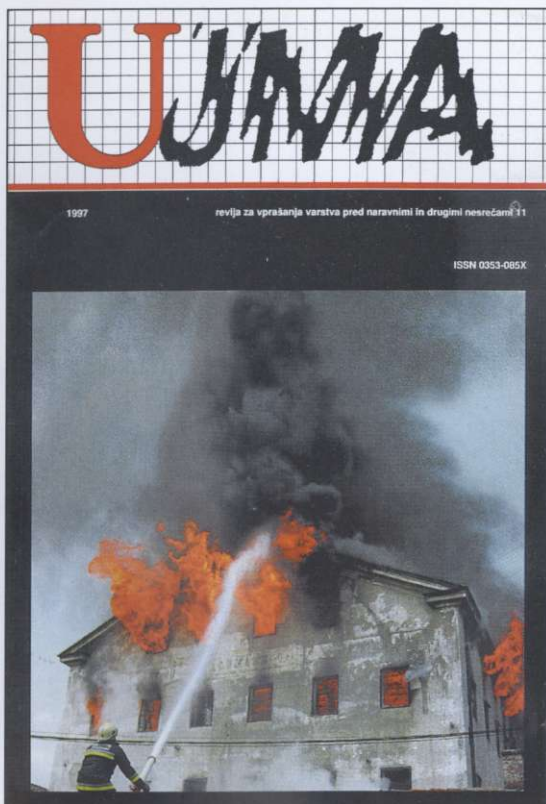

neposredno opozarjajo avtorji, ki jih je v zadnji številki kar 74 in prihajajo iz 24 različnih znanstveno-raziskovalnih, pedagoškoizobraževalnih, upravnih in drugih ustanov.

V zadnjem letniku Ujme je objavljenih 70 prispevkov, med katerimi so štiri napisali tuji strokovnjaki. Priobčeni prispevki segajo na različna področja in so v reviji zbrani ter razporejeni v 13 vsebinsko zaozkroženih sklopih. Uvodniku (Tudi odpravljanje posledic nesreč naj bo usmerjeno v preventivo), ki ga je prispeval M. Bogataj, sledi pregled nesreč v Sloveniji v letu 1996. Sintetičen in sistematičen pregled nesreč je pripravil S. Šipec. Sledijo pregledni orisi podnebja in vodnih razmer na naših rekah, pozeba oljk v Slovenski Istri (D. Ogrin), značilnosti vremena in snežnih plazov v obdobju 1971–1996, žleda in snegoloma, požarov, prikazi nesreč in reševanje v gorah pa močna koncentracija žveplovega dioksida v Zasavju, utopitve in značilnosti nalezljivih bolezni.

V tretjem poglavju so prikazane večje nesreče v tujini, v četrtem pa je podana naša ogroženost. M. Orožen Adamič in D. Perko sta za to poglavje pripravila razpravo Potresna ogroženost občin in naselij v Sloveniji. I. Gams objavlja članek Gozdni požari na Krasu in vloga borovih sestojev. Osvetljene so tudi ekološke posledice gozdnih požarov, ogroženost avtoceste Hrušica – Vrba zaradi morebitnih snežnih plazov ter zemeljski plazovi na območju litijske občine. Peto poglavje z devetimi prispevki je namenjeno osvetlitvi tehnoloških novosti na področju opazovanja, obveščanja in alarmiranja. Med temi velja posebej omeniti dva prispevka. M. Pavšek objavlja Informacije o snežnih plazovih, kakršne je mogoče dobiti na straneh Interneta, T. Banovec pa razmišlja o statističnem spremljanju naravnih in drugih nesreč.

Šesto poglavje je namenjeno vprašanem varstva pred nesrečami, naslednje pa najrazličnejšim ukrepom ob nesrečah. Domače in tuje izkušnje so prikazane v osmem poglavju lanskega letnika Ujme, kjer so priobčeni prispevki o civilni zaščiti na Hrvaškem, potresu v Kobeju na Japonskem, ravnanju s posebnimi odpadki v Avstriji (D. Plut), ukrepih za varstvo pred radiološkimi nesrečami v Avstriji, razvoju in uporabnosti kanadske metode za ocenjevanje požarne ogroženosti itd. V devetem poglavju sta prikazana izobraževanje in usposabljanje. V posebnem prispeku je osvetljena Dejavnost izobraževalnega središča za zaščito in reševanje Republike Slovenije, ki je na lgu in je začel z delom leta 1994. V poglavju Psihološki vidiki nesreč so trije članki, ki sta jih prispe-

vala M. Polič in S. Šešok, oba z Oddelka za psihologijo ljubljanske Filozofske fakultete. V enajstem razdelku je opisano mednarodno sodelovanje, v dvanajstem poglavju, ki je namenjeno strokovni besedi, pa J. Lapajne ponovno razmišlja o magnitudi in intenziteti, ki sta ključni potresni količini. Za sklepno poglavje, Pregledi in informacije, je P. Šegula napisal Branje o snegu in plazovih, v katerem poroča o knjižnih novostih z omenjenega področja.

Zadnji letnik Ujme, ki jo izdaja in zalaga Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje Ministrstva za obrambo, je izšel v nakladi 2500 izvodov. Večina dokumentarnih fotografij je natisnjena v barvah. Uredniškemu odboru, v katerem sta tudi dva geografa, dr. I. Gams in dr. M. Orožen Adamič, predseduje Bojan Ušeničnik. Organizacijo priprav na natis je vodila M. Dobnik, novo grafično podobo pa je reviji vtisnila A. Bizovičar. Tehnično urejanje in tisk pa sta bila v rokah sodelavcev Gorenjskega tiska v Kranju. Revija, ki s svojo pestro vsebino dopolnjuje naše osnovno vedenje o slovenskih pokrajinah, stane 2.900 SIT.

Foto: M. Gabrovec.

NAROČILNICA – (preslikaj in izreži)

Šola

Naslov

Datum

Naročamo komplet diapozitivov (ustrezno obkroži):

1. **AZIJA** (105 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 19.250,00 SIT
2. **AFRIKA** (105 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 19.250,00 SIT
3. **ZEMELJSKO POVRŠJE – oblike in geomorfni procesi** (135 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 24.750,00 SIT
4. **SLOVENIJA Z ZAMEJSTVOM I** (143 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 25.850,00 SIT
5. **SEVERNA AMERIKA** (90 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 18.150,00 SIT

Žig

Podpis odgovorne osebe:

V ceno je vštet prometni davek. Denar nakažite na Ljubljansko geografsko društvo, Aškerčeva 2, Ljubljana, žiro račun številka 50100-620-133-05-1010115-1620908. Rok dobave je 30 dni od naročila. Navedene cene veljajo do 31. 12. 1998. Vse informacije dobite v Zemljepisnem muzeju Slovenije, Trg francoske revolucije 7, Ljubljana, telefon 061 213-537.